

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І ВИДИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

1.1. Економічний аналіз як галузь економічної науки

Метою економічного аналізу є вивчення результатів діяльності всіх підприємств і господарських організацій, визначення впливу факторів на показники їх роботи для виявлення в подальшому недоліків і резервів, а також розробка заходів, спрямованих на відновлення і збільшення обсягів виробництва та реалізації, підвищення ефективності їх діяльності.

Економічний аналіз як наукова дисципліна — це система спеціальних знань, пов'язана з дослідженням існуючих економічних процесів і господарських комплексів, темпів, пропорцій, а також тенденцій розвитку, з виявленням глибинної їх суті і причин, що зумовлюють різні відхилення від запланованих показників, договірних зобов'язань, виробничих потужностей, та об'єктивною оцінкою їх виконання.

Будь-яке управління складається з двох етапів. На першому на підставі відповідної інформації та її аналітичного опрацювання оцінюють стан і динаміку того чи іншого процесу, на другому, якщо аналіз визначить необхідність втручання з метою зміни якихось параметрів у процесі, — приймається відповідне управлінське рішення.

Економічний аналіз забезпечує необхідне обґрунтування планових показників, оскільки його оцінки досягнутого рівня виробництва та витрачання ресурсів, з одного боку, і попиту, ринкових цін та ефективності роботи — з іншого, є основою планування діяльності підприємства.

Усі виробничі та фінансові процеси, а також загальні результати діяльності підприємства повинні належно контролюватися. Це забезпечується поточним контролем з боку адміністрації підприємства за станом виконання планових завдань, організаційних заходів, вказівок тощо за допомогою аналітичного опрацювання повсякденної інформації, яка характеризує виробничо-фінансову діяльність підприємства. Існує й інша форма контролю — наступний. Він здійснюється як ревізія фінансово-господарської діяльності роботи підприємства, як тематична перевірка з боку податкової адміністрації, аудиторське обстеження. Останнє, наприклад, проводиться за дорученням наглядової ради, акціонерів, банку. І цей

контроль ґрунтується на аналізі даних про роботу господарюючого суб'єкта, тобто є однією із форм аналітичного обстеження підприємства.

1.2. Предмет і завдання економічного аналізу

Кожна наука має свій предмет, який вона вивчає. Предметом економічної науки є, як відомо, виробничі відносини людей. Економічний аналіз як її галузь, природно, теж має справу з певною їх частиною, а точніше, з тими відносинами, які формуються в межах підприємств і навколо них.

Предметом економічного аналізу є фінансово-господарська діяльність підприємств та установ. Проте наявні методи аналізу дають змогу вивчати і роботу окремих галузей, регіонів і всього господарства країни у цілому.

Об'єкти аналізу, на відміну від предмета,— це передусім окремі економічні явища, процеси, проблеми, питання, показники. Всі об'єкти аналізу у своїй сукупності складають предмет економічного аналізу. Об'єктами аналізу, наприклад, можуть бути виробнича та комерційна діяльність, наявність і використання ресурсів, якість продукції і прибуток, ритмічність виробництва тощо.

Систематизований перелік об'єктів чи питань аналізу, що вивчаються в курсі, утворюють його **зміст**.

Виникнення та становлення будь-якої науки зумовлюються нагальними потребами господарської практики. Розвиток економічного аналізу обумовлюється необхідністю періодичного оцінювання стану господарських процесів, загальних результатів і нових напрямів у роботі. При цьому особливий інтерес викликає вивчення всіляких виробничих недоліків, непродуктивних витрат, збитків, тобто того, з чим надалі пов'язуватиметься одне поняття — **резерви**. У зв'язку з цим перед економічним аналізом з самого початку були поставлені такі завдання:

- 1) оцінювання діяльності підприємства, його виробничих та інших підрозділів, окремих явищ і показників;**
- 2) виявлення і визначення величини внутрішньогосподарських резервів.**

Згодом життя висувало й інші завдання, розв'язання яких сприяло виникненню нових розділів і напрямів у розвитку даного курсу. Найважливіше серед них — **сприяння оперативному управлінню підприємством і поточному контролю**. Це, зокрема, зумовило появу оперативного аналізу.

Останнім часом економічний аналіз використовується в аудиторській практиці, податковою адміністрацією і, отже, може розв'язувати нове завдання — **контроль за роботою підприємств та установ усіх форм власності**.

1.3. Основні категорії економічного аналізу

Обов'язковою умовою будь-якого матеріального виробництва є забезпеченість його відповідними **ресурсами**.

У процесі виробництва ресурси починають взаємодіяти один з одним. Такі взаємодії набувають форми факторів (чинників).

Фактор — це рушійна сила будь-якого процесу або явища, який визначає їх характер та результат. Інакше кажучи, **фактор — це причина, яка впливає на певний результат (наслідок).** На виробництві мають місце чимало причинно-наслідкових зв'язків, а отже факторів (чинників), виявлення, вимір і вивчення яких — важливе завдання економічного аналізу.

Фактори класифікують згідно з певними ознаками. Відповідно до простих елементів праці розрізняють фактори трудові та матеріальні. Останні складаються із сировинних, енергетичних, водних, факторів основних засобів тощо. За місцем дії фактори можуть бути внутрішньогосподарські, галузеві, регіональні, народно-господарські. Вирізняють також фактори кількісні та якісні, інтенсивні та екстенсивні, об'єктивні та суб'єктивні, загальні (комплексні) та поодинокі (специфічні), основні та другорядні тощо.

Фактор завжди має не лише величину, а й напрям дії. Тому розрізняють позитивні та негативні фактори. З останніми часто пов'язують резерви виробництва. Отже, звідси ще одне визначення: **фактор — це попередник виникнення резервів виробництва**.

1.Резерв — це запас ресурсів, який свідомо не витрачається і підтримується на певному рівні як засіб, що забезпечує надійність і безперервність роботи будь-якої системи;

2. Резерв — це невикористана або згаяна можливість чогось, наприклад зростання обсягу виробництва, поліпшення якості, підвищення рентабельності тощо.

1.4. Види економічного аналізу

В останні кілька десятиліть розвиток економічного аналізу в основному пов'язувався з тематичним або вузькофункціональним напрямом аналізу окремих об'єктів. У зв'язку з цим нині існують методики порівняльного, функціонально-вартісного та системного аналізу. Внаслідок значної різноманітності видів і напрямів економічного аналізу виникає потреба в класифікації їх. Однією із загальновизнаних ознак групування є поділ окремих видів аналізу залежно від **часу проведення**. Виходячи з цього виділяють такі види аналізу: наступний (ретроспективний), оперативний та попередній.

На теперішній час найбільш розвинутим і важливим є **наступний аналіз**. З тими або іншими застереженнями до нього можна включити такі шість видів.

Фінансово-економічний аналіз здійснюється після закінчення кварталу або року на підставі відповідного звіту підприємства. Головний акцент у цьому аналізі робиться на вивченні й оцінюванні ключових результативних і фінансових показників роботи підприємства. Насамперед це стосується показників прибутку та рентабельності, а також продажу продукції. Багато уваги приділяють вивченню основних показників фінансового стану, руху грошових коштів і капіталу.

Техніко-економічний аналіз, на відміну від фінансово-економічного, є більш змістовним і різнобічним. Його також називають внутрішньогосподарським. Крім економічних показників у ньому значна увага приділяється вивченню даних про використання техніки і технологій, інших матеріальних ресурсів підприємства. Для цього аналізу використовують дані первинного бухгалтерського обліку та інші джерела інформації. Техніко-економічний аналіз звичайно має значну галузеву специфіку, тоді як методика фінансово-економічного аналізу однакова для всіх підприємств.

Статистико-економічний аналіз перебуває на стику статистики та економічного аналізу. Він вивчає діяльність не підприємств, а великих господарських комплексів,

регіонів, галузей і народного господарства країни в цілому. Основним інформаційним джерелом може бути статистична звітність відповідних господарських одиниць, статистичні збірники й обстеження. У методиці цього аналізу провідну роль відіграють статистичні методи дослідження та обробки інформації.

Порівняльний, або міжгосподарський, аналіз, як і статистико-економічний, використовує для своїх потреб більший обсяг інформації, ніж перші два аналізи. Але він обмежується даними кількох споріднених підприємств. Завдяки додатковим зіставленням даних і орієнтації на показники кращих підприємств у галузі він дає змогу одержати більш обґрунтовану оцінку роботи підприємства, яке аналізується. При цьому простіше і надійніше можна вишукати і резерви. У зв'язку з цим порівняльний аналіз іноді характеризують як найкращий засіб пошуку та обґрунтування внутрішньогосподарських резервів виробництва.

Функціонально-вартісний аналіз — відносно новий вид аналізу, і тому його методика ще не є досконалою. Предмет його вивчення в більшості випадків пов'язаний не з роботою підприємства, а з випуском та експлуатацією певних видів продукції.

Системний аналіз — застосовують для досліджування складних економічних проблем, великих виробничих комплексів, важливих народногосподарських проектів. При цьому вивчення економічних аспектів органічно поєднується з аналізом технічних, соціальних, демографічних і національних проблем, екологічних і політичних умов тощо. Для забезпечення всебічного розгляду проблем аналіз здійснює бригада фахівців з різних галузей знань, що забезпечує зважене комплексне їх розв'язання.

Оперативний (поточний) аналіз здійснюють на підприємствах і в його підрозділах безпосередньо в процесі господарської діяльності, або відразу по закінченні окремих виробничих чи інших робіт. При цьому основну інформацію для аналізу постачає оперативний облік, що виключає пасивне очікування звітних даних.

Інформацію для оперативного аналізу отримують в основному по каналах автоматизованих систем управління і обробляють із застосуванням стандартних програм на персональних комп'ютерах.

Прогнозний аналіз (перспективний, стратегічний) почав застосовуватися як техніко-економічне обґрунтування майбутніх підприємств, зразків нової техніки і новітніх технологій. Цей аналіз передувє виробничим подіям, передбачає їх наслідки, оцінює їх ефективність.

Результати прогнозного аналізу можуть бути подані як планові калькуляції для нових видів продукції, як сума економічного ефекту від освоєння нової техніки, впровадження новітніх технологій, механізації та автоматизації виробництва, як комплекс рекомендацій для розробки різних програм або формування політики. Цей аналіз здійснюють працівники проектних і наукових закладів, а також установи державного управління.

1.5. Зв'язок економічного аналізу з іншими науками і дисциплінами

Закінчуючи вивчення першої теми, слід з'ясувати, яке місце посідає економічний аналіз у системі економічних та інших наук і які взаємозв'язки існують між ними.

Теоретичною основою економічного аналізу є політична економія, а загальним методом пізнання, як і для всіх інших наук - діалектика.

Економічний аналіз тісно пов'язаний з галузевими економіками, організацією та менеджментом, маркетингом, фінансовими дисциплінами, банківською справою і кредитуванням.

Особливу роль в економічному аналізі відіграють бухгалтерський облік та статистика. Вони не тільки постачають йому необхідну інформацію, а й надають деякі свої методи для її вивчення. Особливо плідно у цій справі склалися стосунки між аналізом і статистикою, внаслідок чого методика аналізу збагатилася багатьма статистичними методами й прийомами дослідження.

В економічному аналізі широко застосовуються сучасні засоби обробки інформації, економіко-математичні та соціологічні методи, знання в галузі техніки й технології виробництва.

Закріплення головного

І. Питання для самоконтролю

1. Суть економічного аналізу.
2. Основні етапи розвитку курсу.

3. Що вивчає економічний аналіз?
4. Об'єкти аналізу.
5. Які завдання стоять перед економічним аналізом?
6. Які існують основні категорії в економічному аналізі?
7. Що розуміють під факторами та резервами виробництва?
8. Які є види аналізу?
9. Які зв'язки економічний аналіз має з іншими дисциплінами?

II. Тести

1. Слово аналіз означає:
 - а) розробка
 - б) розширення
 - в) розкладання
2. Ефективність економічного аналізу залежить від:
 - а) зовнішніх умов
 - б) встановлених причинно – наслідкових зв'язків
 - в) управління підприємством
3. Суть економічного аналізу полягає:
 - а) дослідженні економічних явищ на підприємстві, підвищенні якості продукції
 - б) виявленні недоліків у роботі
 - в) виявлення причин відхилень від завдань
 - г) дослідженні економічних явищ на підприємстві, контроль за якістю продукції, виявленні недоліків, відхилень від завдань та виявленні резервів
4. Резерви – це
 - а) речові запаси ресурсів, які на даний момент не використовуються
 - б) фактори для посилення ефективності виробництва
 - в) ресурси, які на даний момент не використовуються та фактори для посилення ефективності виробництва
5. Які резерви найбільш важливі для підприємства?
 - а) поточні
 - б) поточні та перспективні
 - в) перспективні
6. З наведених нижче визначень дати відповідь на запитання: Що таке аналіз?
 - а) розкладання діяльності підприємства на окремі сторони, ділянки їх вивчення
 - б) господарська діяльність підприємства в цілому, її окремі сторони, ділянки в їх взаємодії та розвитку

в) охоплення питання покращення організації та ведення обліку планування, кредитування, фінансування

7. Як відомо, в економічному аналізі оперують двома змістовими поняттями резервів. З наведених нижче понять вибрати ті, які на вашу думку, є найбільш вірними:

- а) коли резервами вважають матеріально – речові запаси ресурсів, які на даний момент не використовуються
- б) коли резервами вважають матеріально – речові запаси ресурсів, як невикористані можливості посилення дії позитивних факторів для збільшення продукції
- в) коли резервами вважають невикористані можливості посилення дії позитивних, нейтралізація негативних факторів для збільшення продукції

8. З перелічених основних завдань вказати на те завдання, яке є особливим завданням економічного аналізу в сучасних умовах

- а) вивчення показників плану та ступінь їх напруженості
- б) виявлення передових та відсталих підрозділів підприємства
- в) дослідження комерційного ризику

9. Сукупність всіх виробничих, господарських, фінансових операцій, які здійснює підприємство являє собою:

- а) аналіз підприємства
- б) господарську діяльність підприємства
- в) резерви підприємства

10. Дайте правильне визначення резервів?

- а) це потенційні можливості підвищення ефективності підприємства за рік, покращення використання ресурсів
- б) матеріально – речові запаси ресурсів, які в даний момент не використовуються
- в) невикористані можливості посилення дії позитивних, нейтралізації негативних факторів для збільшення випуску продукції

11. Яка різниця між поточними та перспективними резервами?

- а) перспективні розраховані на тривалий період та додаткові витрати, а поточні можуть бути реалізовані протягом року
- б) немає жодної різниці
- в) поточні повинні бути реалізовані відразу, перспективні протягом одного року

12. Одним із завдань економічного аналізу є:

- а) вивчення показників плану та ступінь їх напруженості
- б) формування та виконання плану
- в) вивчення показників плану

13. Вкажіть на невірне твердження. Зміст економічного аналізу складається з:

- а) специфічних і відносних частин
- б) спеціальних і відносних частин
- в) специфічних і відповідних частин

14. Яка з наведених нижче операцій є одним із завдань економічного аналізу?

- а) складання плану
- б) вивчення передових та відсталих підрозділів
- в) системний підхід до аналізу економічних явищ та процесів

15. За строком використання резерви класифікуються на:

- а) довгострокові та короткострокові
- б) інтенсивні та екстенсивні
- в) поточні та перспективні

ТЕМА 2. МЕТОД І МЕТОДИКА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

2.1. Аналітичний метод

Економічний аналіз, як і кожна наука, вивчає свій предмет за допомогою певного методу, визначення сутності якого є першим кроком при вивченні методики аналізу.

Існує чимало різних методів. Розрізняють загальні й поодинокі методи дослідження. Якщо перші звичайно використовують майже скрізь, то поодинокі придатні для розв'язування вузького кола завдань і, як правило, в межах однієї дисципліни.

Під час аналізу використовують здебільшого добре відомі перевірені практикою методи. Насамперед це стосується методу аналізу. **Аналіз — це розбір, розкладання, розчленування предметів або явищ на складові елементи, властивості, ознаки.**

Поділ предметів або явищ має враховувати існуючі закономірності, склад, внутрішні кордони, зв'язки, функції. Це **перший принцип** аналізу. Суворе дотримання цього принципу дає змогу відтворити згодом предмет у первісному вигляді.

Послідовне, поетапне відокремлення частин, властивостей від предмета — вимога **другого принципу аналізу.**

Окремі частини, компоненти цілого відіграють не однакову роль у його функціонуванні. Серед них обов'язково знайдеться один або кілька, які формують сутність предмета, його якісну ознаку. Тому пошук цих найважливіших ланок у предметі обумовлює **третій принцип аналізу — принцип основної ланки.** Врахування системної побудови предмета або систем формує **четвертий принцип аналізу — принцип ієрархії.**

П'ятий принцип визначає межі аналізу, ступінь його можливого поглиблення. Кінцева зупинка в дослідженні звичайно пов'язується з найпростішими елементами системи, які при цьому зберігають загальні властивості всієї сукупності.

І нарешті, **шостий принцип** обумовлює вибір **форми аналізу**.

Виходячи із викладеного можна дати таке визначення методу економічного аналізу: **основним методом є аналітичний, за допомогою якого таке складне явище, як господарська діяльність підприємства, уявно розкладається на окремі, більш прості складові, а потім вивчаються їхні кількісні та якісні сторони, зв'язки та взаємодії.**

З'ясувавши сутність головного методу курсу і принципів аналітичного дослідження, треба перейти до вивчення інших методів і технічних прийомів.

2.2. Деталізація

Більшість показників, що характеризують роботу підприємств, — підсумкові. В них взаємознищуються від'ємні та додатні відхилення. Розкладання підсумкових показників дає змогу побачити суттєві відмінності та різноманітність первісних показників. Тому виникає потреба йти від загальних показників до деталізованих, послідовно розчленовуючи загальні показники на складові. Такий аналітичний прийом називають *деталізацією*.

Розчленування складних явищ на більш прості або складові здійснюється за такими основними напрямками: утворювальними факторами, якісними ознаками, підрозділами та часом. При проведенні аналізу тією або іншою мірою деталізуються всі загальні показники, які характеризують діяльність підприємства. Проте це не означає, що в кожному випадку проводиться глибока деталізація за кожним показником або фактором. З метою зменшення трудомісткості аналізу застосовують *принцип головної ланки*, який дає змогу із всієї сукупності інформації виділити найбільш важливу, яка і піддається достатньо глибокій деталізації. Насамкінець слід зауважити, що деталізація є не що інше, як одна із форм прояву аналітичного методу.

2.3. Порівняння

Якісну оцінку предметів і явищ можна дати за допомогою порівняння. **Порівняння** — це метод, за допомогою якого предмет (явище), що вивчається, характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими **однотипними предметами (явищами)**. Звичайно, порівняння проводять з відомими предметами, які виконують роль еталонів певних властивостей, або ознак. Такими еталонами можуть бути норми, нормативи, планові показники, ціни, середні дані тощо.

У практиці економічного аналізу використовують різні види порівнянь. Найчастіше застосовують порівняння з поточними і перспективними планами, з фактичними показниками за минулий період, з показниками споріднених підприємств, з найвищими показниками в галузі, із середніми показниками, з показниками підприємств інших країн тощо. Порівняння може проводитися по абсолютних, відносних і середніх величинах.

Порівняння може дати позитивні результати за умови, що порівнюються предмети, явища, показники, які можна зіставити. Тому **порівнянність** — одна із суттєвих проблем економічного аналізу. Щоб показники були порівнянними, застосовують такі допоміжні прийоми:

1. Нейтралізація цінового фактора (перерахунок показників обсягу в однакову оцінку);
2. Нейтралізація можливих кількісних відмінностей (різні обсяги виробництва);
3. Нейтралізація відмінностей в структурі (наприклад, розрахунок індексів фіксованого складу);
4. Використання при порівнянні однакових періодів часу;
5. Розрахунок порівнюваних показників за єдиною методикою;
6. Виключення інших відмінностей в умовах роботи кількох підприємств.

2.4. Моделювання

Для вивчення складних явищ застосовують метод моделювання, за яким будують зменшені предмети або умовні подоби (образи), що замінюють у нашій уяві дійсні предмети або явища.

Моделі можуть бути матеріальними (фізичними) та абстрактними. Серед останніх слід розрізняти описові (словесні), графічні та математичні. За допомогою моделей досліджують сутність предметів і явищ найбільш простим, а подекуди і найбільш дешевим способом. Моделі дають змогу зосередити увагу дослідників на найсуттєвіших характеристиках предметів або явищ, сприяють швидкому накопиченню необхідних знань за різних умов роботи.

2.5. Балансовий метод

Цей метод уперше набув поширення як науковий у бухгалтерському обліку. Потім його поступово стали застосовувати і в інших науках.

Використання балансового методу ґрунтується на обмеженості, кінцевості величини матеріальних ресурсів і жорстких взаємозв'язках між окремими елементами сукупності, які при цьому виникають.

У процесі аналізу в курсі вивчають баланс товарної продукції, усілякі баланси окремих відхилень, узгодженість дії факторів. Проте особливо часто застосовують **сальдовий метод** як різновид балансового методу. За цим методом можна визначити величину останнього фактора, якщо вже відомі сумарний вплив усіх інших (крім нього) факторів і загальна зміна результативного показника. Сальдовий метод доречно використовувати там, де прямий розрахунок впливу будь-якого фактора є технічно складним або не зручним з інших міркувань (занадто трудомісткий тощо).

2.6. Елімінування

Якщо на аналізований показник впливають кілька факторів, потрібно встановити роздільний вплив кожного з них. Для цього застосовують спеціальний метод — **елімінування**. Суть цього методу полягає у тому, що, абстрагуючись від взаємовпливу факторів, послідовно розглядається вплив кожного фактора на результативний показник за незмінності інших факторів. У практиці економічного аналізу застосовують кілька способів елімінування.

Ланцюгові підстановки. З метою визначення факторів будують таблицю, в якій зліва направо зазначаються всі необхідні фактори, починаючи з кількісних і

закінчуючи якісним. Потім наводиться «добуток факторів», або результативний показник, і, нарешті, графа для розрахунку величини впливу факторів. У перший рядок таблиці (нульова підстановка) записують планові, або базові, показники. Для розрахунку впливу першого фактора проводять заміну його з планової (базової) величини на фактичну, а інші дані залишають незмінними. Різниця між одержаним розрахунковим показником (D_1) і плановим (базовим) становить величину першого фактора ($D_1 - D_n$). Для розрахунку другого фактора його величину у другій підстановці також замінюють на фактичну (перший фактор тут і далі залишається також на фактичному рівні), а величину впливу аналізованого фактора, визначають як різницю між другим і першим розрахунковими показниками ($D_2 - D_1$). Така процедура заміщення величини вихідних планових показників на фактичну величину здійснюється доти, поки в останньому рядку не будуть всі фактичні значення факторів, що вивчаються, а їхня величина впливу не буде визначена як відповідна різниця розрахункових добутків факторів.

Такий процес розрахунку чотирьох факторів наведено в табл. 2.1

Таблиця 2.1

СХЕМА ВИЯВЛЕННЯ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ СПОСОБОМ ЛАНЦЮГОВИХ ПІДСТАНОВОК

Номер підстановки та назва фактора	Фактори, які впливають на показник				Добуток факторів	Величина впливу фактора
	1-й	2-й	3-й	4-й		
Нульова підстановка	П	П	П	П	D_n	—
Перша підстановка, перший фактор	Ф	П	П	П	D_1	$D_1 - D_n$
Друга підстановка, другий фактор	Ф	Ф	П	П	D_2	$D_2 - D_1$
Третя підстановка, третій фактор	Ф	Ф	Ф	П	D_3	$D_3 - D_2$
Четверта підстановка, четвертий фактор	Ф	Ф	Ф	Ф	D_4	$D_4 - D_3$

Примітки:

Умовні позначення: П — планове значення; Ф — фактичне значення.

1-й, 2-й, 3-й — кількісні фактори, 4-й (останній) — якісний фактор.

Отже, за умови дії чотирьох факторів здійснюється чотири підстановки (не враховуючи нульову), величина кожного фактора визначається як різниця нового розрахункового показника та попереднього.

Розглянемо методику розрахунків на прикладі аналізу використання трудових ресурсів за даними промислового підприємства (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ФАКТОРІВ

Показник	За Планом	Фактично	Відхилення від плану	% виконан- ня плану
1. Товарна продукція за місяць, тис. грн.	500	477,4	-22,6	95,48
2. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	250	200	-50	80
3. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-годин	40000	30800	-9200	77
4. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-днів	5000	4400	-600	88
5. Середнє число днів роботи одного робітника (ряд. 4 : ряд. 2)	20	22	+2	110
6. Середня тривалість робочого дня (ряд. 3 : ряд. 4), год	8	7	-1	87,5
7. Виробіток одного робітника:				
а) середньомісячний, грн. (1:2)	2000	2387	+387	119,35
б) середньодобовий, грн. (1:4)	100	108,5	+8,5	108,5
в) середньогодинний, грн. (1:3)	12,5	15,5	+3,0	124

У табл. 2.2 перші чотири показники взято зі звіту по праці, п'ять останніх обчислюються за даними перших чотирьох показників. Як показують дані таблиці, фактичний обсяг товарної продукції нижчий за плановий на 22,6 тис. грн. Це зумовлено дією середньооблікової чисельності робітників (1-й фактор), середнього числа днів роботи одного робітника (2-й фактор), середньої тривалості робочого дня (3-й фактор) і середньогодинного виробітку (4-й фактор). Використовуючи схему, наведену в табл. 2.1, і дані табл. 2.2, виконаємо відповідні розрахунки (табл. 2.3).

Спосіб абсолютних різниць. Розрахунки, які проводяться в таблиці ланцюгових підстановок, можуть бути спрощені, якщо в кожній підстановці змінити абсолютне значення фактора, що розраховується відхиленням його фактичної величини від базової (планової).

Таблиця 2.3

РОЗРАХУНОК ФАКТОРІВ СПОСОБОМ ЛАНЦЮГОВИХ ПІДСТАНОВОК

Номер підстановки та назва факторів	Чисельність робітників	Середня кіль- кість днів роботи одного робітника	Середня трива- лість робочого дня, год	Середньогодин- ний виробіток, грн.	Обсяг товарної продукції, тис. грн	Величина впливу фактора, тис. грн
Нульова підстановка	250	20	8,0	12,5	500	—

1. Вплив чисельності робітників	200	20	8,0	12,5	400	$400 - 500 = -100$
2. Вплив середнього числа днів роботи одного робітника	200	22	8,0	12,5	440	$440 - 400 = +40$
3. Вплив середньої тривалості робочого дня	200	22	7,0	12,5	385	$385 - 440 = -55$
4. Вплив середньогодинного виробітку	200	22	7,0	15,5	477,4	$477,4 - 385 = +92,4$
Разом						-22,6

Використовуючи відхилення по кожному фактору, виконаємо розрахунок впливу факторів:

1. Вплив зміни чисельності робітників:

$$(-50) \cdot 20 \cdot 8,0 \cdot 12,5 = -100 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Вплив зміни числа днів, відпрацьованих одним робітником:

$$(+2) \cdot 200 \cdot 8 \cdot 12,5 = +40 \text{ (тис. грн.)}$$

3. Вплив зміни тривалості робочого дня:

$$(-1) \cdot 200 \cdot 22 \cdot 12,5 = -55 \text{ (тис. грн.)}$$

4. Вплив зміни середньогодинного виробітку:

$$3,0 \cdot 200 \cdot 22 \cdot 7 = +92,4 \text{ (тис. грн.)}$$

Разом: -22,6 тис. грн.

Спосіб відносних різниць. Цей спосіб ґрунтується на обчисленні різниць у відсотках. Величина впливу кожного фактора визначається множенням різниці в суміжних індексах (відсотках) на плановий обсяг узагальнюючого показника. Розрахунок потрібно вести табличним або безтабличним способами. Використовуючи дані табл. 2.2, проведемо відповідні розрахунки в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

РОЗРАХУНОК ФАКТОРІВ СПОСОБОМ ВІДНОСНОЇ РІЗНИЦІ

Показник	% викон. плану	Різниця суміжних показників	Фактор	Розрахунок впливу фактора, тис. грн.
1. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	80,0	$80 - 100 = -20$	Чисельність робітників	$500 \cdot (-20) / 100 = -100$
2. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людиноднів	88	$88 - 80 = +8$	Середнє число днів роботи	$500 \cdot 8 / 100 = +40$

3. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-годин	77	$77 - 88 = - 11$	Середня тривалість робочого дня	$500 * (-11) / 100 = - 55$
4. Обсяг товарної продукції	95,48	$95,48 - 77 = + 18,48$	Середньогодинний виробіток	$500 * (+18,48) / 100 = + 92,4$
Разом	- 22,6			

Хоча всі розглянуті способи елімінування різняться методикою розрахунків, проте вони дають однакові результати, оскільки ґрунтуються на одному й тому самому принципі. В практиці економічного аналізу найчастіше використовують спосіб абсолютних різниць, надійний і найменш трудомісткий.

Що стосується підрахунків резервів, то, як правило, до кількості резервів можна включати негативно діючі фактори. В нашому прикладі негативний вплив на обсяг виробленої продукції мали два із чотирьох факторів, які разом зменшили його на 155 тис. грн. ($100 + 55$). Це і є резерви виробництва.

Крім того, слід пам'ятати, що будь-який розрахунок трьох і більше факторів завжди можна спростити до пошуку двох факторів, один із яких завжди буде кількісний, а другий — якісний. У цьому випадку, *якщо застосовувати прийом абсолютних різниць, величина кількісного фактора дорівнюватиме добутку зміни кількісного фактора на планову (незмінну) величину якісного; величина якісного — це добуток зміни якісного фактора на фактичну величину кількісного фактора.*

Якщо три останніх фактори в попередньому розрахунку об'єднати в один комплексний фактор — середньомісячний виробіток одного робітника, то спрощений розрахунок впливу факторів матиме такий вигляд (спосіб абсолютних різниць):

1. Вплив зміни чисельності робітників:

$$(-50) \cdot 2,0 = -100 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Вплив зміни продуктивності праці (місячної):

$$\frac{+387 \cdot 200}{100} = + 77,4 \text{ (тис. грн.)}$$

$$\text{Разом} \quad - 22,6 \text{ (тис. грн.)}$$

Сума впливу цих двох факторів завжди має дорівнювати відхиленню узагальнюючого показника, на який вони сумісно діяли.

Навмисно спрощений розрахунок впливу факторів може доповнюватися *прийомом розширення факторних систем*, який базується на відомому правилі математики: якщо чисельник і знаменник дроби помножити на одне й те саме число, то величина дроби не зміниться. Природно, це число має відповідати даній ситуації (аналітичній моделі) й поглиблювати подальше вивчення факторів, діючих на результативний показник.

Припустимо, що функція, яка описує який-небудь процес, має вигляду $y = m/n$, тоді розширення цієї формули можна зробити так:

$$y = \frac{m \cdot a}{n \cdot a} = \frac{a}{n} \cdot \frac{m}{a}$$

і далі:

$$y = \frac{a}{n} \cdot \frac{m}{a} \cdot \frac{b}{b} = \frac{a}{n} \cdot \frac{b}{a} \cdot \frac{m}{b}$$

Наприклад, середню продуктивність праці 1-го робітника за звітний період (П) розраховують за формулою:

$$П = T/Ч \quad (2.1)$$

де Т — обсяг товарної продукції, тис. грн.;

Ч — чисельність робітників.

Зовні підвищення продуктивності праці зумовлює зростання обсягу товарної продукції, а збільшення кількості робітників, навпаки, її погіршує. Однак насправді ані перший, ані другий показник не є справжніми факторами продуктивності праці. Ці фактори приховані десь в глибині і не відображаються цією формулою. Але розширення (деталізація) складу формули дає змогу знайти найбільш загальні і дійсно справжні фактори, які впливають на середній рівень продуктивності 1-го робітника:

$$П = \frac{T}{Ч} \cdot \frac{Д}{Д} \cdot \frac{Г}{Г}, \quad (2.2)$$

де Д — загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками робочих днів за звітний період;

Г — загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками годин за звітний період.

Якщо зробити необхідні перестановки у формулі (2.2), то матимемо:

$$\Pi = \frac{Д}{Ч} \cdot \frac{Г}{Д} \cdot \frac{Т}{Г} \quad (2.3)$$

Звідси видно, що Д/Ч — це середня кількість відпрацьованих днів 1-м робітником у звітному періоді (д), Г/Д — це середня тривалість робочого дня (зміни) в годинах (г), нарешті, Т/Г — це середньогодинний виробіток 1-го робітника (п). Тоді формула (2.3) матиме такий вигляд:

$$\Pi = д \cdot г \cdot п \quad (2.4)$$

Таблиця 2.5

РОЗРАХУНОК ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ

Номер підстановки та назва фактора	Середня кількість днів одного робітника (д)	Середня тривалість робочого дня, год. (г)	Середньогодинний виробіток, грн. (п)	Середньомісячний виробіток 1-го робітника, грн. (П)	Величина впливу фактора, грн
Нульова підстановка	20	8,0	12,5	2000	-
1. Вплив середньої кількості днів роботи одного робітника	22	8,0	12,5	2200	2200-2000 = + 200
2. Вплив середньої тривалості робочого дня	22	7,0	12,5	1925	1925-2200 = - 275
3. Вплив середньогодинного виробітку	22	7	15,5	2387	2387-1925 = + 462
Разом					+ 387

На підставі даних табл. 2.1 проведемо підрахунок впливу цих факторів на зміну продуктивності праці 1-го робітника за способом ланцюгових підстановок, (табл. 2.5).

2.7. Статистичні методи

Серед статистичних методів, використовуваних в аналізі, чільне місце посідає **табличний метод**.

У процесі збирання цифрової інформації та заповнення таблиць виникає низка технічних складностей, якщо інформації забагато. З метою забезпечення *компактності таблиць*:

- 1) спрощують чи округлюють (до тисяч, мільйонів тощо) вихідну інформацію;
- 2) скорочують або частково відкидають другорядні дані;
- 3) об'єднують дані у групи і підраховують проміжні підсумкові показники або передають через середні показники;
- 4) комбіновано показують частину показників у деталізованому вигляді, а інші розміщують разом в одному рядку (як «інші»);
- 5) поділяють вихідну інформацію на кілька самостійних сукупностей з наступним складанням кількох простіших таблиць з вузьким змістом.

Динамічні ряди — це порівняння не двох, а кількох предметів, показників. Вирізняють інтервальні та моментні динамічні ряди. Аналіз їх дає змогу визначити:

- 1) напрям зміни показників (збільшення, зменшення, сталість або нестабільність, коливність);
- 2) наявність тенденцій у зміні показників;
- 3) середній рівень показників і варіації.

Серйозною проблемою для дослідження мають порушення у динамічних рядах. Це пов'язано з неоднаковими інтервалами часу, а також із неоднорідними показниками, які потрапили до загальної сукупності даних. Нарешті, виникають перерви в динамічному ряду у зв'язку із браком інформації.

Широкого використання набули вибірковий метод і групування, кореляційний метод, середні і відносні показники. Особливу увагу слід приділяти застосуванню в аналізі *графічних методів*. Ці методи у поєднанні з комп'ютерами забезпечують більшу наочність наслідків аналізу.

2.8. Економіко-математичні методи

В аналізі досить часто використовують методи оптимізації програми робіт, завантаження устаткування або розподілу ресурсів. Це передусім симплексний метод, транспортна задача, сітьові методи планування. Такі методи передбачають використання комп'ютерної технології і відповідних програм.

2.9. Інші методи

У практиці економічного аналізу дедалі ширше застосовуються *соціологічні методи* дослідження. Серед них передусім слід назвати анкетний, опитування і співбесіди.

Анкетний метод — це письмове опитування працівників, причетних до якихось проблем або виробництва, з метою з'ясування певних питань. Анкетне опитування потребує багато зусиль і часу. Тому частіше звертаються до простішого методу — *усного опитування* (інтерв'ю). Проте і він потребує старанної підготовки та кваліфікованої стратегії спілкування з тими чи іншими виконавцями або свідками подій.

Знання психології людей, їх готовності до співпраці, можливість одержання інформації у неперекрученому вигляді — дуже важливі моменти при проведенні досліджень за допомогою соціологічних методів.

Закріплення головного

І. Питання для самоконтролю:

1. Визначення методу курсу.
2. Які принципи аналітичного дослідження ви знаєте?
3. У чому полягає суть деталізації?
4. Для чого використовують метод порівняння?
5. Що дає моделювання економічних процесів?
6. Балансовий і сальдовий методи.
7. Дайте визначення елімінування та його технічних прийомів.
8. Які статистичні методи дослідження використовують в економічному аналізі?
9. Економіко-математичні методи, застосовувані в аналізі.
10. Які ще є методи аналізу?

II. Практичні завдання:

Після виконання роботи студент повинен:

- знати:

- принципи економічного дослідження;
- технічні прийоми аналізу;
- суть способу ланцюгових підстановок.

- вміти:

- вирішувати виробничі ситуації за допомогою способу ланцюгових підстановок.

Зміст і послідовність виконання завдань

Навчальні завдання:

1. Провести загальну оцінку можливих методів проведення економічного аналізу.
2. Зробіть розрахунки факторів усіма способами на підставі даних таблиці.
3. Розрахуйте вплив факторів на відхилення від плану фактичної суми транспортних витрат:
 - способом ланцюгових підстановок;
 - способом абсолютних різниць;
 - способом відносних різниць.
4. Дайте оцінку виробничій діяльності цегельного заводу за останні шість років на підставі даних таблиці.
5. На підставі даних таблиці дайте оцінку виконанню плану за асортиментом і структурою випущеної продукції.
6. Охарактеризуйте ритмічність роботи підприємства у звітному році. Порівняйте показники цього року з показниками минулого і зробіть висновки щодо якості організації виробництва.
7. Дайте оцінку виконання плану за обсягом реалізації у звітному році. Чи були якісь труднощі із реалізацією протягом року?
8. Вивчіть динаміку обсягів реалізації продукції підприємства за останні п'ять років. Зробіть відповідні висновки.

Задача 1. Зробіть розрахунки факторів усіма способами на підставі даних таблиці.

Показник	За планом	Фактично	Відхилення від плану	Виконання плану, %
1. Товарна продукція за місяць, тис. грн.	140,8	140,4	- 0,4	99,72
2. Середньооблікова чисель- ність робітників, осіб	200	180	+ 20	90,0
3. Загальне число відпра- цьованих усіма робітниками людино-днів	4400	3600	- 800	81,82
4. Загальне число відпра- цьованих усіма робітниками людино-годин	35200	28080	- 7120	79,77

Задача 2. Розрахуйте вплив факторів на відхилення від плану фактичної суми транспортних витрат:

- способом ланцюгових підстановок;
- способом абсолютних різниць;
- способом відносних різниць.

Дані для розрахунків наведено в таблиці.

Показник	За планом	Фактично	Відхилення від плану	Виконання плану, %
1. Транспортні витрати, тис. грн.	40	48		
2. Обсяг перевезених вантажів, т	2000	1600		
3. Середня дальність перевезень, км.	100	120		
4. Середній транспортний тариф, грн. за т/км	0,2	0,25		
5. Вантажообіг, тис. т/км	200	192		

Задача 3. Дайте оцінку виробничій діяльності цегельного заводу за останні шість років на підставі даних таблиці.

Показник	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1. Виробнича потужність, млн. шт. цегли	20	16	16	18	18	18
2. Фактичний випуск цегли, млн. шт. цегли	10	8,8	9,6	9,2	9,0	9,9
3. Використання виробничих потужностей, %						

Задача 4. На підставі даних таблиці дайте оцінку виконанню плану за асортиментом і структурою випущеної продукції.

Асортимент	За планом		Фактично	
	Тис. т	Питома вага, %	Тис. т	Питома вага, %
1. Портландцемент (марка “500”)	400	18,4	481,1	22,1
2. Шлакопортландцемент	1775	81,6	1699,6	77,9
У тому числі марка “300”	1233	56,6	1044,1	47,9
марка “400”	542	24,9	655,5	30,0
<i>Разом</i>	2175	100	2180,7	100

Задача 5. Охарактеризуйте ритмічність роботи підприємства у звітному році. Порівняйте показники цього року з показниками минулого і зробіть висновки щодо якості організації виробництва.

Показник	Перші декади		Другі декади		Треті декади	
	За планом	Фактично	За планом	Фактично	За планом	Фактично
Виробництво цементу, %:						
у минулому році	32,6	30,0	33,1	33,5	34,3	36,5
у звітному році	32,7	31,0	32,9	33,0	34,4	36,0

Коефіцієнт ритмічності у минулому році =

Коефіцієнт ритмічності у звітному році =

Задача 6. Дайте оцінку виконання плану за обсягом реалізації у звітному році. Чи були якісь труднощі із реалізацією протягом року?

Квартал року	За планом	Фактично	Абсолютне відхилення	Виконання, %
I	12000	10048		
II	12000	12400		
III	13000	10200		
IV	13000	13180		
Разом	50000	45828		

Задача 7. Які фактори впливали на обсяг реалізації у звітному періоді? Розрахуйте ці величини.

Показник	За планом	Фактично	Відхилення	Вплив фактора
1. Реалізація продукції	50000	45828		х
2. Товарна продукція	50200	50850		
3. Залишки готової продукції на складі і в товарах відвантажених:				
на початок року	1000	800		
на кінець року	1200	5822		

Задача 8. Вивчіть динаміку обсягів реалізації продукції підприємства за останні п'ять років. Зробіть відповідні висновки.

Показник	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1. Реалізація цементу, тис. т		1590	1460	1290	1308	1168
2. Виробництво цементу, тис. т		1532	1357	1350	1257	1124
3. Залишки нереалізованої продукції на кінець року, тис. т	247	189	86	146	95	51

III. Тести

1. Який з прийомів аналізу найбільш широко застосовуються?
 - а) порівняння
 - б) порівняння та метод ланцюгових підстановок
 - в) метод ланцюгових підстановок
2. Що застосовується для глибокого всебічного вивчення діяльності підприємства
 - а) прийоми економічного аналізу
 - б) методи аналізу
 - в) частини економічного аналізу
3. Розкрийте суть порівняння як прийому економічного аналізу
 - а) для виявлення якісно однорідних груп і підрахунку показників
 - б) для вивчення темпів зростання та приросту
 - в) дані підприємства порівнюють з планом, даними попереднього періоду, даними аналогічних підприємств, для контролю за виконанням плану, для вияву відхилень від плану та вияву резервів
4. Що являє собою метод економічного аналізу?
 - а) вивчення діяльності підприємства
 - б) виявлення протиріч та способів їх повідомлення
 - в) являє собою комплексне взаємозв'язане вивчення діяльності підприємства, з метою об'єктивної оцінки результатів цієї діяльності
5. Для вивчення темпів зростання використовують
 - а) ряди динаміки та індекси
 - б) ряди динаміки
 - в) метод порівняння та ряди динаміки
6. Індекси можуть бути:
 - а) базисні та лінійні
 - б) балансові та лінійні
 - в) базисні та ланцюгові
7. Одним із завдань економічного аналізу є:
 - а) вивчення показників плану та ступінь їх напруженості
 - б) формування та виконання плану
 - в) вивчення показників плану
8. Вкажіть на невірне твердження. Зміст економічного аналізу складається з:
 - а) специфічних і відносних частин
 - б) спеціальних і відносних частин
 - в) специфічних і відповідних частин

9. Вкажіть на найбільш точне визначення

- а) метод економічного аналізу являє собою комплексне, організаційно – взаємопов’язане вивчення діяльності підприємства з метою отримання достовірної інформації про її специфіку
- б) метод економічного аналізу являє собою комплексне, організаційно – взаємопов’язане вивчення діяльності підприємства з метою об’єктивної оцінки результатів цієї діяльності та впливу на економіку підприємства
- в) метод економічного аналізу являє собою комплексне, організаційно – взаємопов’язане вивчення діяльності підприємства з метою вчинення активного контролю за цією діяльністю

10. Що з нижче наведеного не є прийомом аналізу?

- а) системний підхід
- б) порівняння
- в) середні величини

11. Який з нижче вказаних відповідей відповідає методу ланцюгових підстановок

- а) при вивченні впливу 1-го фактора, 2-й приймається на рівні плану, то при вивченні впливу 2-го фактору, 1-й приймається за звітом, тобто за фактичним рівнем
- б) при вивченні впливу 1-го фактора, 2-й приймається за звітом, тобто за фактичним рівнем, то при вивченні впливу 2-го фактору, 1-й приймається на рівні плану
- в) звітні дані про роботу підприємства порівнюють з планом, даними попереднього періоду, даними аналогічних підприємств, для контролю за виконанням плану, для виявлення відхилень від плану та вияву резервів

12. Одним з основних завдань економічного аналізу є:...

- а) контроль за діяльністю підприємства
- б) контроль за виконанням плану
- в) розподіл внутрішньогосподарських резервів

13. Яка з цих відповідей більш повна та вірна на питання сутності економічного аналізу?

- а) сутність економічного аналізу полягає в дослідженні ринку, виявлення дефіциту на ринку та допомагає підприємству виготовляти саме ту продукцію, яка користується попитом
- б) сутність економічного аналізу полягає в глибокому дослідженні економічних явищ як на підприємстві, так і в його підрозділах, виявлення недоліків у роботі, причини відхилень від завдань і договорів, а також шляхів підвищення виробництва і якості продукції
- в) сутність економічного аналізу полягає у глибокому вивченні роботи підприємства з метою контролю за виконанням плану, виявлення відхилень від плану, причини цих відхилень, виявлення внутрішньовиробничих резервів, розробка заходів по покращенню діяльності підприємства

14. За яких нижче зазначених умов можна подолати труднощі, які виникли на підприємстві

- а) за допомогою організації детального аналізу затрат праці, регулярного обліку, контролю собівартості в процесі виробництва та реалізації
- б) за допомогою раціонального використання внутрішньогосподарських ресурсів, тобто невикористаних можливостей покращення діяльності підприємства та контроль за використанням цих резервів, а також раціональне використання праці
- в) кардинальна перебудова аналізу споживчого попиту в умовах лібералізації цін

15. Яка з нижче перерахованих класифікацій відповідає класифікації резервів?

- а) I за місцем зосередження та характером використання
 - II за характером проведення
 - III за обсягом охоплення
 - IV за строком використання
 - V за характером впливу на результати виробництва
- б) I за характером проведення
 - II за строком використання
 - III класифікаційна ознака резерву по відношенню до плану та договорів
 - IV за характером впливу на результати виробництва
 - V за видами ресурсів
- в) I за місцем зосередження та характером використання
 - II за строком використання
 - III класифікаційна ознака резерву по відношенню до плану та договорів
 - IV за характером впливу на результати виробництва
 - V за видами ресурсів

ТЕМА 3. ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Інформація — це впорядковані повідомлення про кількісний та якісний стан речей чи явищ, сукупність даних і знань про них. Вона може бути виражена за допомогою цифр, букв та інших символів. В економіці інформація відображає процеси та явища господарської діяльності людей, закономірності функціонування ринку і його складових тощо.

Для одержання, опрацювання, збереження і використання інформації витрачаються праця і матеріальні ресурси. Тому інформація має, крім споживної цінності, ще й вартість, яка має відшкодовуватися сторонніми її користувачами.

Необхідно з'ясувати основні вимоги, які ставляться до інформації. Вона має бути повною і різнобічною, своєчасною і доброякісною. Проте не завжди можна одержати все необхідне для виконання аналітичних досліджень. І якщо аналіз за

умов певного браку даних усе ж таки проводиться, то це не може не зашкодити якості роботи і висновків. Проблеми з інформацією виникають не лише у разі її відсутності, перекручень, а й у зв'язку з обмеженнями щодо порядку її використання, впровадженням різного роду комерційних та інших таємниць.

Слід також розглянути питання **оперативності** інформації як найважливішої її властивості. Варто наголосити, що тільки завдяки комп'ютеризації виробництва забезпечуються оперативність і доступність інформації. Комп'ютерні технології вносять суттєві зміни у зміст і методику вирішення аналітичних завдань на підприємстві. Висока швидкість виконання розрахункових і логічних операцій дає змогу обробляти великі масиви аналітичної інформації, плідно і своєчасно використовувати її в управлінні виробництвом.

Застосування ЕОМ розширює перелік конкретних питань економічного аналізу, а також зміщує його напрям з традиційного оцінювання діяльності за минулі періоди до вивчення поточних і майбутніх ситуацій з метою сприяння розробленню обґрунтованих і зважених управлінських рішень. Така спрямованість аналізу спостерігалася вже з початку 60-х років. Проте по-справжньому її реалізація стала можливою лише за умов застосування сучасної комп'ютерної техніки.

Далі слід визначити джерела інформації, використовувані під час аналізу. Основними джерелами є:

- 1) **планово-нормативна інформація** (матеріали бізнес-планів, норми витрат і нормативи, прейскуранти цін і тарифів, законодавчі акти, інструкції, договори, технологічна документація тощо);
- 2) **дані бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку й звітності;**
- 3) **внутрішня позаоблікова інформація** (накази, виробниче листування, довідки про перевірки та акти ревізій (аудиту), протоколи виробничих нарад, доповідні записки тощо);
- 4) **зовнішня інформація** (звітні дані споріднених підприємств і матеріали галузевих видань, збірники статистичних матеріалів як вітчизняних, так і іноземних установ, дані переписів та анкетних обстежень);
- 5) **дані особистих спостережень аналітика** (виробничі екскурсії,

хронометраж робочого дня, опитування працівників підприємства).

Більша частина інформації, використовуваної в аналізі, має форму показників. Причому глибина аналізу та обґрунтованість висновків і заходів за його результатами значною мірою залежать від добору показників, які у своїй сукупності формують цілі системи. Показники можуть давати кількісні та якісні характеристики різних аспектів господарської діяльності підприємства або окремих економічних явищ і процесів. Кількість показників може зростати шляхом диференціації їх або інтеграції залежно від мети і змісту аналізу, глибини вивчення відповідних об'єктів і процесів.

Показники класифікують за різними ознаками. В практиці аналітичних досліджень розрізняють показники:

- 1) кількісні та якісні;
- 2) натуральні, трудові, вартісні;
- 3) абсолютні та відносні;
- 4) загальні та часткові;
- 5) планові (нормативні) та фактичні (звітні);
- 6) основні та допоміжні;
- 7) вихідні та розрахункові (похідні).

Уся підібрана для аналізу інформація, і насамперед показники обліку і звітності, мають бути ретельно перевірені за формою і змістом. При перевірці **за формою** встановлюється правильність оформлення документів і звітів з погляду повної наявності й заповнення всіх реквізитів, підписів, таблиць, арифметичних сум, підсумків; відповідність і спадковість цифр, перенесених з інших документів і за попередні роки; узгодженість цифр у різних формах звіту і взаємозалежних величин.

При перевірці **інформації за змістом** (а вона може бути здійснена лише на підприємстві) встановлюють відповідність звіту даним бухгалтерського обліку і достовірність самого обліку — його відповідність реальному стану речей та процесам на підприємстві.

Перевірка має встановити доброякісність інформації, і лише за цієї умови можна розпочати сам аналіз діяльності підприємств.

Закріплення головного

I. Питання для самоконтролю:

1. Сутність інформації і роль її для аналітичного дослідження.
2. Які основні вимоги ставляться до аналітичної інформації?
3. Оперативність інформації і використання комп'ютерної технології.
4. Як класифікуються джерела аналітичної інформації?
5. Показники та їх класифікація.
6. Як здійснюється перевірка доброякісності інформації за формою і змістом?

II. Тести

1. Перед проведенням перевірки звітності слід:
 - а) визначити мету та проблему
 - б) звітний матеріал, що стосується проблеми має бути систематизований за певними критеріями
 - в) повинен розглядатися весь комплекс звітних матеріалів по всім розділам діяльності
2. Що слід робити при аналізі річного звіту?
 - а) співставити показники бухгалтерської звітності
 - б) повертатися до періодичної звітності
 - в) перевірити якість звітних матеріалів
3. Чим обов'язково повинна супроводжуватися річна та періодична звітність?
 - а) висновками
 - б) зауваженнями
 - в) пояснювальними записками, в яких пояснюються дані звітних таблиць
4. Перевірка внутрішньої ув'язки показників звіту при аналізі господарської діяльності розпочинається з:
 - а) перевірки балансу
 - б) перевірки річної звітності
 - в) лічильної перевірки
5. Лічильна перевірка проводиться з метою:
 - а) перевірки даних річного звіту
 - б) перевірки даних періодичного звіту
 - в) встановлення достовірності звітних даних, виявлення приписок і помилок
6. До початку перевірки звіту необхідно ознайомитися з:
 - а) будівельним планом та додатковим завданням
 - б) фінансовим планом та додатковим завданням

в) будівельно – фінансовим планом та додатковим завданням

7. Основним завданням аналізу господарської діяльності є:

- а) виявлення розмірів виконання виробничої програми за кількісними показниками
- б) виявлення розмірів виконання виробничої програми за якісними показниками
- в) виявлення розмірів виконання виробничої програми за кількісними та якісними показниками

8. Що відображає в собі баланс?

- а) показники фінансового стану господарства
- б) результати діяльності
- в) зміни в складі і переміщенні засобів, що відбулися за звітний період в результаті господарських операцій

9. Які заходи необхідно здійснити перед початком аналізу?

- а) перевірити і проаналізувати дані про господарську діяльність
- б) вивчити весь звітний матеріал та інші відомості, що застосовуються в діяльності підприємства
- в) розглянути основні і додаткові матеріали

10. Облік та звітність потребують:

- а) всебічної перевірки даних
- б) аналізу даних
- в) обидві відповіді правильні

11. Коли перевіряється внутрішня ув'язка звіту?

- а) після перевірки статистичних даних
- б) після виправлень і корегувань
- в) після перевірки всіх даних, співставлення бухгалтерського звіту зі статистичними, виправлень та корегувань

12. З якими даними співставляють показники бухгалтерського звітності?

- а) з даними статистичної звітності
- б) з даними річної звітності
- в) з даними періодичної звітності

13. Який із цих документів є найважливішим бухгалтерським звітом?

- а) звіт про фінансовий стан підприємства
- б) баланс
- в) звіт про господарський стан підприємства

14. До початку аналізу всі звітні матеріали повинні бути:

- а) систематизовані та вивчені
- б) аналізовані
- в) вивчені

15. Чим супроводжується річна та періодична звітність?

- а) пояснювальними записками
- б) пояснювальними записками, в яких пояснюються дані звітних таблиць
- в) первинними документами

16. Аналіз виконання по частині використання машин повинен здійснюватися:

- а) механіком
- б) економістом
- в) головним бухгалтером

17. Взаємна ув'язка форм річного звіту дорожньої організації перевіряється за:

- а) наявними розрахунково – платіжними відомостями
- б) періодичною звітністю
- в) таблицею, розробленою Міністерством автодоріг і транспорту України

18. Вкажіть на невірне твердження. При лічильній перевірці повинні бути встановлені:

- а) арифметична правильність підсумків
- б) правильність витрат по утриманню доріг
- в) правильність оформлення звітів, наявність необхідних підписів, повнота заповнення форм положень

19. Звітність буває (вказати правильні твердження):

- а) бухгалтерська
- б) фінансова
- в) аналітична

20. Коли повинен бути систематизований та вивчений весь звітний матеріал та інші відомості, що стосуються організації?

- а) після аналізу
- б) до початку аналізу
- в) вони повинні вивчатися протягом економічного аналізу

21. При аналізі річної звітності слід повертатися до:

- а) періодичної звітності
- б) планової звітності
- в) річної звітності

22. Що являється найважливішим завданням аналізу господарської діяльності?

- а) виявлення розмірів виконання виробничої програми за кількісними та якісними показниками
- б) виявлення повноти звітних даних, перевірка правильності заповнення звітних таблиць
- в) виявлення результативних показників, які впливають на виконання виробничої програми

23. Об'єктивні висновки по обліку та звітності можуть бути зроблені тільки після розглядання певних умов, а саме:

- а) після розгляду всього комплексу звітних матеріалів по всім розділам діяльності
- б) після розгляду тільки загальної картини діяльності будівельної організації
- в) після всебічної перевірки та аналізу даних про господарську діяльність будівельної організації

24. Які умови сприяють можливості вжити необхідні заходи для покращення роботи підприємства?

- а) за умов систематизації і вивчення даних до початку аналізу
- б) за умов всебічної перевірки та аналізу даних про господарську діяльність підприємства
- в) за умов конкурентно – спроможності підприємства

25. При лічильній перевірці враховується:

- а) правильність оформлення звітів, наявність підписів, правильність заповнення
- б) дані попередньої інвентаризації
- в) дані про фонд заробітної плати

26. При лічильній перевірці повинно бути встановлено:

- а) арифметичну правильність підсумків
- б) синтез досліджуваної проблеми
- в) вірність річної та періодичної звітності

27. Що відображає баланс?

- а) взаємну ув'язку форм річного звіту
- б) показники фінансового стану господарства та його діяльності
- в) показники ефективності використання ресурсів та продуктивності праці

28. Метою звітності є:

- а) відображення інформації про майно та зобов'язання підприємства
- б) висвітлення всієї інформації про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі
- в) надання повної, правдивої, неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства

29. Усі юридичні особи в обов'язковому порядку ведуть:

- а) фінансову та статистичну звітність
- б) фінансову та податкову звітність
- в) податкову, фінансову та статистичну звітності

30. При лічильній перевірці насамперед необхідно встановити:

- а) наявність необхідних підписів
- б) повноту заповнення форм положень
- в) правильність оформлення звітів

31. За яких умов створюється можливість вжити необхідних заходів для покращення роботи підприємства?

- а) за умов конкурентно спроможності підприємства

- б) за умов всебічної перевірки та аналізу даних про господарську діяльність підприємства
- в) за умов систематизації та вивчення даних до початку аналізу

32. Коли висновки про діяльність підприємства можуть бути об'єктивними?

- а) тоді, коли було проведено ретельний аналіз
- б) за умов ретельної перевірки звітності
- в) після розглядання всього комплексу звітних матеріалів по всіх розділах діяльності

33. Чому при аналізі річного звіту слід повертатися до періодичної звітності?

- а) бо, можливо, по ній робились будь – які висновки та зауваження, які не враховані у річному звіті
- б) тому що річна звітність базується на періодичній
- в) бо періодична звітність є основою для річної звітності

34. В чому заключається порядок проведення перевірки звітності

- а) аналіз даних про господарську діяльність
- б) систематизація, вивчення матеріалу до початку звітності та аналіз даних
- в) систематизація та аналіз даних

ТЕМА 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЕТАПИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Для того, щоб одержати змістовні, глибокі висновки в результаті аналізу, слід ретельно продумати організацію робіт до його початку. Під організацією взагалі розуміють створення злагодженої постійної системи для виконання якихось робіт або досягнення певної кінцевої мети. **Організація аналітичної роботи** включає: розробку загальних засад і порядку проведення аналізу, планування роботи окремих її елементів та етапів; матеріальне, методичне і наукове забезпечення; загальне керівництво, прийом виконаних аналітичних робіт, їх оформлення та контроль за впровадженням у виробництво розроблених заходів з метою поліпшення діяльності підприємства.

Аналітична робота підприємства розпочинається з планування. Розрізняють загальний план аналітичної роботи на підприємстві та план (програму) конкретних аналітичних робіт. Загальний план роботи складається на рік з розбивкою по кварталах. У плані зазначаються розділи господарської діяльності та об'єкти, які мають вивчатися; періодичність і терміни проведення робіт; відповідальні виконавці; технічні засоби та джерела інформації, потрібні для здійснення аналізу.

У планах окремих робіт, які складаються відповідно до загального плану аналітичної роботи, визначаються об'єкти та етапи аналізу, терміни виконання й завдання тощо.

Організаційні питання можуть вирішуватися по-різному залежно від того, чи стосуються вони проведення аналітичних робіт працівниками підприємства для власних потреб колективу, чи пов'язані з вивченням діяльності підприємства сторонніми контролюючими установами. Це може обумовлювати зміни не тільки об'єктів, термінів і виконавців, а й змісту програми та використовуваної інформації.

Загальне керівництво аналітичною роботою на підприємстві здійснює заступник директора з економічної роботи (головний економіст). Безпосередню роботу може очолювати керівник планового відділу або головний бухгалтер чи його заступник. Виконавцями аналізу на підприємстві є економісти, плановики, бухгалтери, а також працівники інших професій, які мають відповідний досвід і схильність до аналітичних досліджень. Якщо аналіз виконують сторонні організації, то аналітиками є аудитори, працівники банків і наукових установ, відомчі ревізори, інші працівники контролюючих організацій.

Аналіз проводять економічні підрозділи підприємства, але до виконання аналітичних робіт залучаються й працівники технічних, технологічних та інших служб. Програмою аналізу може слугувати розгорнутий і деталізований перелік питань, які передбачено вивчати, або комплект таблиць, обов'язковий до опрацювання.

Визначаючи зміст аналітичної роботи та терміни її проведення, треба враховувати наявність готового матеріалу для аналізу, трудомісткість збирання та опрацювання іншої інформації і, нарешті, час, потрібний для виконання окремих етапів робіт. Рекомендується виділяти три головні етапи: попередній, основний та підсумковий.

На попередньому етапі здійснюється загальне ознайомлення зі станом справ, визначається ступінь виконання плану за основними показниками, робиться попередня оцінка роботи або стану справ. На цьому етапі також складається докладна програма аналізу, готуються макети таблиць, збирається й перевіряється головна інформація, визначаються виконавці та вирішуються інші організаційні питання.

Основний етап передбачає заповнення всіх таблиць, вивчення та опрацювання необхідної додаткової інформації, визначення факторів і виконання розрахунків їх впливу на зміну величини показників, пошук резервів виробництва. З окремих вивчених питань роблять оцінки й підраховують резерви виробництва.

На підсумковому етапі узагальнюються результати аналізу й підраховуються зведені резерви виробництва, дається підсумкова оцінка діяльності підприємства; розробляються конструктивні заходи щодо поліпшення роботи та використання виявлених резервів виробництва.

Зібрані під час аналізу матеріали, заповнені таблиці, розрахунки впливу факторів і резервів на останньому етапі узагальнюють і письмово оформляють у вигляді довідок, актів перевірок, аналітичних і доповідних записок, пояснювальних записок до звітів. Працівники зовнішніх установ практикують оформлення результатів аналізу у вигляді висновку. Самостійним або додатковим документом, в якому відображаються результати аналізу, є проект наказу. У ньому дається загальна оцінка роботи і визначаються заходи, терміни початку та закінчення їх здійснення, необхідні матеріальні та грошові ресурси, виконавці, відповідальні та контролюючі службові особи чи підрозділи підприємства.

За виконанням заходів за результатами аналізу слід установлювати дійовий і повсякденний контроль, інакше одні й ті самі вади в роботі повторюватимуться в матеріалах наступних перевірок та аналітичних висновках.

Закріплення головного

I. Питання для самоконтролю:

1. Що таке організація аналітичних робіт?
2. Який порядок планування аналітичної роботи?
3. Хто може бути виконавцем аналізу?
4. Які етапи аналітичного дослідження?
5. Який порядок узагальнення і оформлення матеріалів аналітичної роботи?

II. Тести

1. Економічний аналіз охоплює численні питання, показники, які в кінцевому варіанті повинні підвищити ефективність діяльності підприємства. Які питання можна включити до економічного аналізу?

- а) покращення організації та ведення обліку, планування, фінансування, організації виробництва і праці
- б) покращення організації та ведення обліку, планування, звітності, фінансування, кредитування, організації виробництва і праці
- в) покращення організації та ведення обліку, фінансування, кредитування, виявлення передових та відсталих підрозділів, об'єктивна оцінка ефективності господарської діяльності

2. Розкрити суть одного з прийомів аналізу – зведення та групування:

- а) виявлення якісно – однорідних груп з метою глибокого, всебічного вивчення діяльності підприємства
- б) виявлення однорідних груп з метою обробки економічної інформації про роботу підприємства та підрозділів
- в) для виявлення якісно – однорідних груп та підрахунку підсумкових показників

3. Дайте найбільш повне визначення економічного аналізу:

- а) це система спеціальних знань, пов'язана з дослідженням існуючих економічних процесів і господарських комплексів, пропорцій, а також тенденцій розвитку, виявлення глибинної їх суті і причин, що спричиняють різні відхилення від запланованих показників, договірних зобов'язань
- б) господарська діяльність підприємства являє собою глибоке, всебічне вивчення його роботи з метою контролю за виконанням плану, виявлення відхилень від плану, причин цих відхилень, виявлення внутрішньогосподарських резервів, розробки заходів по покращенню діяльності підприємства і контролю

4. Метод економічного аналізу – це...

- а) вивчення діяльності підприємства
- б) системний підхід до аналізу економічних явищ і процесів
- в) комплексне і органічно взаємопов'язане вивчення діяльності підприємства з метою об'єктивної оцінки результатів цієї діяльності

5. Одна з найважливіших частин економічного аналізу:

- а) встановлення причинно – наслідкових зв'язків
- б) конкретизація підсумків та рекомендації виробництву
- в) дослідження причинно – наслідкових зв'язків

6. При узагальненні результатів аналітичної роботи головними являються:

- а) висновки
- б) заходи по мобілізації внутрішніх резервів
- в) висновки та пропозиції по покращенню роботи підприємства, розробка заходів по мобілізації його внутрішніх резервів

7. Важливою частиною економічного аналізу є:

- а) встановлення причинно – наслідкових зв'язків та відображення факторів
- б) обґрунтування напряму та величини міри впливу основних факторів на зміну результативності показників
- в) конкретизація підсумків

8. Економічний аналіз - це...

- а) розклад діяльності підприємства на окремі сторони або ділянки для вивчення
- б) являє собою всебічне вивчення діяльності підприємства з метою контролю за виконанням плану, виявлення відхилень від плану і причин цих відхилень, виявлення внутрішньовиробничих резервів, розробки заходів по покращенню діяльності підприємства та розповсюдження передового досвіду
- в) засіб для вивчення економіки підприємства на основі плану, обліку та інших даних

9. Як можна охарактеризувати резерви з боку економічного аналізу?

- а) це запаси ресурсів, які свідомо не витрачаються і підтримуються на належному рівні як засіб, що забезпечує надійність і безперервність роботи будь – якої системи
- б) це використана або загальна можливість
- в) це показник та фактори, це потенційні можливості підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок покращення використання певних прийомів та засобів

ТЕМА 5. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ, РОБІТ І ПОСЛУГ

5.1. Значення та завдання аналізу виробництва продукції

Правильно вибрана стратегія виробництва і належні обсяги випуску продукції забезпечують бажаний обсяг реалізації і відповідні масштабам цієї діяльності прибутки. Тому виробнича діяльність підприємства жорстко обумовлюється загальною економічною ситуацією, галузевими пропорціями і платоспроможним попитом населення.

У процесі аналізу виробничої діяльності підприємства потрібно розглянути такі питання:

- а) якість планування виробництва, напруженість та обґрунтованість планів діяльності як підприємства в цілому, так і його окремих виробничих підрозділів;
- б) оцінку виконання планів виробництва, постачання та реалізації продукції, динаміки обсягів виробництва;
- в) визначення основних факторів, що впливали на загальні обсяги виробництва протягом останніх років, і зокрема у звітному періоді;
- г) взаємозв'язок і взаємозумовленість показників обсягу виробництва, реалізації, асортименту, якості виробів тощо;
- д) визначення внутрішньогосподарських резервів зростання обсягів випуску продукції та реалізації, а також розробку заходів щодо їх використання.

Для виконання аналітичного дослідження використовують статистичну звітність про виробництво продукції (форма № I -п), а також планові матеріали відповідного відділу і бухгалтерські дані (про випуск, відвантаження та реалізацію продукції), інші оперативні дані виробничої діяльності. Бажано також ознайомитися з обсягами залишків незавершеного виробництва, готової продукції на складі і товарів відвантажених (форма № 1).

5.2. Аналіз обсягів виробництва продукції

Аналіз звичайно починають з оцінювання того, як виконано план виробництва в цілому по підприємству за основними виробничими одиницями; які були рівні виконання по місяцях і кварталах звітного періоду. Визначають причини можливих невдач і винних у цьому осіб.

Враховуючи складне економічне становище в країні, повсюдний спад виробництва, доцільно особливу увагу приділити вивченню динаміки обсягів випуску продукції на підприємстві. При цьому найдоречнішим є використання натуральних вимірників обсягів випуску продукції, оскільки це дає змогу запобігти перекрученням, які спричинює інфляція. Якщо ці вимірники не можна використати, то обсяги визначають у незмінних цінах.

Таблиця 5.1

ОБСЯГИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ЗА П'ЯТЬ РОКІВ

Показник	П'ятирічний період				
	1-й рік	2-й рік	3-й рік	4-й рік (минулий)	5-й рік (звітний)
Виробництво цементу, тис. т	2254	1803	5532	1257	1124
Відсоток до попереднього року	100	80	85	82	89
Відсоток до першого року	100	80	68	56	50

Дані табл. 5.1 показують, що обсяги виробництва продукції протягом п'ятиріччя невпинно знижувалися і становили у звітний рік половину від того, що було у першому році. Водночас можна стверджувати, що темпи падіння виробництва в останні три роки дещо сповільнилися. Проте загальну динаміку обсягів виробництва слід оцінити як незадовільну.

Аналізуючи динаміку обсягів виробництва, треба обов'язково визначити, які фактори спричинили таку тенденцію, і відокремити ті, що діяли на

народногосподарському рівні, тобто були зовнішніми. Дійсно, у наведеному прикладі цементне виробництво, яке вельми пов'язане з будівництвом, зазнало спаду через брак інвестицій у зв'язку із кризою в економіці України.

Проте внутрішні фактори потребують не меншої уваги. Обсяг виробництва можна збільшити, використовуючи дорожчі матеріали і відповідно збільшуючи ціну виробів, або, навпаки, збільшуючи у складі рецептур дешеві компоненти і спрямовуючи зекономлені дефіцитні матеріали на додатковий випуск продукції.

5.3. Аналіз асортименту і структури випуску продукції

Одним із важливих напрямів деталізації обсягу випуску продукції є вивчення його в асортиментно-структурному аспекті. Під **асортиментом** розуміють перелік вироблюваних видів продукції із зазначенням обсягів випуску. Більш вузьким поняттям є **номенклатура** випуску, яка характеризує тільки обсяг, різноманітність продукції, що виробляється. І нарешті, **структура** — це співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва, вираженому здебільшого у відсотках. Зміна асортименту в порівнянні з планом приводить до асортиментних, а структури випуску — до структурних зрушень. Узагалі, ці явища тісно пов'язані одне з одним, і тому ми маємо єдині асортиментно-структурні зрушення у випуску продукції.

У табл. 5.2 наведено дані про виконання плану з асортименту.

Таблиця 5.2

ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ВИРОБНИЦТВА З АСОРТИМЕНТУ

Вид продукції	Випуск продукції, тис грн.			Зараховується у виконання плану, тис. грн.
	за планом	Фактично	виконання плану, %	
А	80	100	125	80
Б	200	120	60	120
В	50	60	120	50
Г	400	400	100	400
Д	150	190	126	150
Е*	120	60	50	60
Є	—	80	—	—
Разом	1000	1010	101	860

Е — нова продукція замість застарілої Є.

Розрахунок показників виконання плану з асортименту здійснюють трьома способами. Перший має назву «спосіб найменшого числа», суть якого полягає у виборі меншої із двох сум. Інакше кажучи, береться фактична сума, але за умови, якщо вона не перевищує планове завдання. В табл. 5.2 ці залікові суми разом становлять 860 тис. грн. Звідси коефіцієнт асортиментності

$$K_{ac} = \frac{860}{1000} = 0,86.$$

За другим способом беруть як загальний показник найменший серед усіх виробів відсоток виконання плану, тобто 50% (коефіцієнт — 0,5).

Третій спосіб пропонує знаходити співвідношення кількості виробів з повним виконанням плану й кількості планових позицій. Цей показник пов'язаний із номенклатурою продукції, звідси і його назва — коефіцієнт номенклатурності:

$$K_n = \frac{4}{6} = 0,667.$$

Отже, за всіма способами план з асортименту суттєво не виконано.

При аналізі необхідно звернути увагу на розширення та оновлення асортименту. У нашому прикладі планувалося оновлення асортименту на 12% ($120:1000 \cdot 100$), але фактично обсяг оновленої продукції з урахуванням обсягів випуску становив менше 6% ($60 : 1010 \cdot 100$). Суттєвим недоліком є те, що підприємство продовжило виробництво застарілої продукції «Є». Це явна недоречність, адже застаріла продукція не має попиту на ринку.

І ще одне. Нині не можна пояснювати зрушення в асортименті та структурі випуску продукції якимись «об'єктивними» причинами, оскільки всі вони оперативно враховуються на самому підприємстві шляхом коригування планових завдань. Тому будь-які відхилення при виконанні плану — це некваліфікована, неефективна праця виконавців та адміністраторів низових ланок (дільниць, цехів, філіалів).

Закінчуючи аналіз, слід дати оцінку проведеної роботи щодо підготовки нових зразків продукції для виробництва і стану науково-дослідних і конструкторських розробок, які можуть бути запорукою майбутніх успіхів підприємства, взагалі.

5.4. Аналіз якості продукції

За сучасних умов господарювання великого значення набуває поліпшення якості вироблюваної продукції.

Аналіз якості продукції ґрунтується на системі численних показників, серед яких слід виділити загальні й часткові, прямої й побічної дії. Найбільш узагальнений характер мають питома вага у загальному обсязі випуску продукції зі «знаком якості», або атестованої державою як продукція вищої якості (зараз це не практикується), і питома вага продукції, яка одержала товарні знаки.

Своєрідним знаком якості є фірмовий знак всесвітньо відомих корпорацій, які вибороли славу виробників якісної продукції. Нарешті, достатньо надійним показником якості може бути відповідність міжнародним стандартам. Крім того, використовують такі *загальні об'єктивні показники якості*:

- сортність (легка, харчова, хімічна промисловість, інші галузі);
- марочність (харчова промисловість, промисловість будівельних матеріалів);
- вміст корисних речовин або шкідливих домішок (% до загального обсягу або ваги);
- строк служби (ресурс) і надійність;
- призначення одного з часткових показників якості як єдиного провідного (міцність металів, калорійність харчів, теплотворність палива тощо).

У процесі аналізу вивчають і такі *побічні показники якості продукції*:

- гарантійний термін роботи, кількість і вартість гарантійних (безкоштовних для споживачів) ремонтів у розрахунку на один виріб;
- наявність реклаमाцій, їх кількість і вартість;
- відсоток браку;
- зниження сортності продукції за межами підприємства;
- відсоток повернення продукції на виправлення дефектів;
- відповідність моді;
- наявність і рівень попиту на даний виріб тощо.

Сортність використовують щодо продукції, в якій допускаються певні несуттєві відхилення деяких ознак і якостей від чинних стандартів і технічних

вимог. Зважаючи на кількість передбачених сортів і співвідношення їх у загальному обсязі виробництва, визначають середній показник сортності як за планом, так і фактично. Конкретні дані для аналізу сортності наведено в табл. 5.3.

Таблиця 5.3

ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ЗА СОРТНІСТЮ

Сорт	Посортний коефіцієнт	За планом		Фактично		Виконання плану, %
		Кількість виробів, шт	Сума. грн.	Кількість Виробів, шт	Сума, грн.	
1-й	1,0	630	6300	730	7300	115,9
2-й	0,9	180	1620	150	1350	83,3
3-й	0,8	90	720	120	960	133,3
Разом	X	900	8640	1000	9610	111,2

Виконання плану за сортністю можна визначити трьома основними способами:

1. Спосіб першосортних одиниць. Наведені в табл. 5.3 посортні коефіцієнти (на підставі посортних знижок) слід помножити на відповідну кількість продукції або показники питомої ваги й одержані суми скласти.

Плановий коефіцієнт сортності дорівнює:

$$K_{\text{п}} = (630 \cdot 1,0 + 180 \cdot 0,9 + 90 \cdot 0,8) / 900 = 864 / 900 = 0,96$$

Фактичний коефіцієнт сортності дорівнює:

$$K_{\text{ф}} = (700 \cdot 1,0 + 150 \cdot 0,9 + 120 \cdot 0,8) / 1000 = 961 / 1000 = 0,961$$

Оскільки фактичний показник має величину, більшу за планову, можна зробити висновок, що фактична сортність продукції вища за планову.

2. Спосіб порівняння середньозважених цін. Якщо фактична середньозважена ціна одного виробу більша або дорівнює плановій, план за сортністю вважається виконаним.

Планова ціна виробу: $8640 : 900 = 9,6$ (грн.).

Фактична ціна виробу: $9610 : 1000 = 9,61$ (грн.).

Виконані розрахунки свідчать також про виконання плану за сортністю.

3. Спосіб порівняння виконання плану у вартісному та натуральному вимірі. Випередження рівня виконання плану у вартісному вимірі — 111,2% ($9610 / 8640 \cdot 100$) порівняно з натуральним — 111,1 — підтверджує факт виконання плану за сортністю.

З наведених вище трьох способів найбільш універсальним є спосіб першосортних одиниць, оскільки він практично виключає вплив зміни асортименту продукції.

Насамкінець виконують розрахунок впливу зміни кількості та якості продукції на обсяг її випуску у вартісному вимірі.

Розрахунок факторів:

1) зміна кількості виробленої продукції

$$(1000 - 900) \cdot 9,6 = + 960 \text{ (грн.)};$$

2) зміна якості (сортності) продукції

$$(9,61 - 9,6) \cdot 1000 = +10 \text{ (грн.)}$$

Разом: + 970 грн.

Перевірка розрахунку: $9610 - 8640 = 970 \text{ (грн.)}$.

Частина виробів у процесі виробництва псується через порушення технології, несправності устаткування або низьку кваліфікацію чи несумлінність робітників. Це явище має назву «брак продукції».

Брак може бути **остаточним і виправним**. Під час аналізу визначають загальну суму браку й відносну його величину (% браку), а також вивчають динаміку цього показника за ряд періодів. Особливу увагу необхідно приділити виявленню так званого **прихованого браку**, який з різних причин не обліковується.

Важливими умовами профілактики браку є:

- висока культура та організація виробництва;
- стабільний ритм роботи і постачання;
- упровадження у виробництво сучасних технологій та устаткування;
- кваліфікація персоналу, його дисциплінованість і відповідальність тощо.

5.5. Аналіз ритмічності та якості виробництва

Ритмічність виробництва — це насамперед чітка, стійка й збалансована діяльність підприємства, яка дає змогу рівномірно випускати продукцію і виконувати зобов'язання перед споживачами. Ритмічна робота — це випуск продукції рівними частками за будь-які однакові проміжки робочого часу.

Розрізняють два поняття ритмічності:

- ритмічність випуску продукції (товарної);
- ритмічність виробництва (як завершеного, так і незавершеного).

Існує багато способів розрахунку показників ритмічності (аритмічності) роботи підприємства, але й найпростіші з них надійно характеризують це явище. На підставі даних табл. 5.4 проведемо розрахунок коефіцієнта ритмічності способом найменшого числа.

Як бачимо, коефіцієнт ритмічності дорівнює 0,85, що свідчить про неритмічну роботу підприємства в аналізованому місяці.

Якщо необхідно проаналізувати ритм роботи за квартал або рік, то відповідно визначають обсяги виробництва у перші, другі та треті декади, а далі діють, як при аналізі даних за місяць. За відсутності планових показників ритму їх можна самостійно розрахувати, спираючись на саме визначення поняття ритмічності. Наприклад, за декаду має бути виконана третина місячного плану тощо.

Таблиця 5.4

ВИПУСК ПРОДУКЦІЇ У ПОДЕКАДНОМУ РОЗРІЗІ

Декада	Обсяг виробництва за місяць. %		Зараховується в плановий ритм
	За планом	Фактично	
Перша	33	22	22
Друга	33	29	29
Третя	34	49	34
Разом	100	100	85

Після того, як буде з'ясований ступінь ритмічності роботи, слід перейти до вивчення основних чинників, які зумовлювали можливі порушення ритмічності

Неритмічність роботи притаманна багатьом підприємствам. Тому треба ретельно вивчати не лише причини цієї хронічної виробничої «хвороби», а й наслідки, а саме:

- збільшення кількості браку і відходів сировини та матеріалів;
- погіршення якості продукції;
- підвищення собівартості продукції;
- порушення у ритмі відвантаження, а отже, затримки реалізації продукції;
- посилення плинності кадрів;
- виникнення інших небажаних проблем.

Ритмічність тісно пов'язана з *комплектністю виробництва*. Це поняття може бути визначене як пропорційність, збалансованість виробництва окремих деталей, вузлів, напівфабрикатів. Комплектне виробництво забезпечує нормальний процес складання готових виробів і запобігає затримкам у зв'язку із відсутністю якихось деталей. Засобом, який забезпечує необхідний темп складальних робіт при деяких неузгодженостях поточного виробництва деталей, є *незавершене виробництво*. Тому під час аналізу комплектності виробництва треба звертати увагу і на комплектність залишків деталей і вузлів у незавершеному виробництві. Водночас треба пересвідчитися, наскільки фактична наявність деталей відповідає даним обліку і плановій потребі.

Закріплення головного

I. Питання для самоконтролю:

1. Значення та завдання аналізу виробництва продукції, робіт і послуг в умовах ринкових перетворень в Україні.
2. Аналіз обсягу виробництва продукції у натуральному і вартісному вимірі.
3. Аналіз динаміки обсягів виробництва продукції.
4. Основні причини спаду обсягів виробництва у перехідний період.
5. Аналіз асортименту і структури випуску продукції.
6. Основні причини асортиментно-структурних зрушень при виробництві продукції.
7. Аналіз якості продукції та основних причин зміни її рівня.
8. Аналіз сортності продукції.
9. Аналіз виробничого браку і причин його виникнення.
10. Аналіз ритмічності виробництва та випуску продукції.
11. Аналіз комплектності виробництва і продукції.
12. Аналіз комплектності незавершеного виробництва.

II. Практичні завдання:

1. Аналіз динаміки обсягів виробництва
2. Аналіз асортименту і структури випуску продукції.
3. Узагальнення аналізу обсягів виробництва, асортименту, структури

продукції.

4. Аналіз асортиментно-структурних зрушень та їх вплив на обсяг виробництва.

5. Аналіз впливу якості продукції на обсяг випуску продукції.

Після виконання роботи студент повинен:

- **знати:**

- значенням і завданням аналізу виробництва продукції, робіт і послуг;
- порядок проведення аналізу обсягу виробництва продукції;
- основні етапи проведення аналізу виробництва продукції, робіт і послуг;

- **вміти:**

- вирішувати виробничі ситуації за допомогою способу ланцюгових підстановок;
- визначати резерви підприємства після проведення аналізу виробництва продукції, робіт і послуг

Методичні рекомендації з виконання та оформлення

Під час вивчення методики управлінського аналізу слід зазначити, що ринок не є винаходом капіталізму, йому притаманні загальноекономічні ознаки, які присутні в будь-якій суспільній системі, що базується на поділі праці та товарній формі господарських зв'язків. Досвід розвинених капіталістичних країн підтверджує, що в умовах товарно-грошових відносин можуть успішно розвиватись і доповнюватися закони ринку та централізованого планування.

Складовими елементами ринку є **попит, пропозиція і ціна**.

Попит — це форма ринкового прояву платоспроможної потреби в товарах. Потребу, у загальному вигляді, характеризують як нестачу чогось необхідного для підтримання життєдіяльності організму, соціальної групи чи суспільства в цілому. Пропозиції визначаються можливостями виробництва. При цьому попит і виробництво перебувають у тісному діалектичному взаємозв'язку. У процесі відтворення попит, розвиваючись, обганяє виробництво й стимулює його подальше зростання та вдосконалення, тобто є водночас і результатом виробництва, і його стимулом.

Матеріальна потреба набирає на ринку форми платоспроможного попиту.

У сучасних умовах розвитку народного господарства до показників попиту належать держзамовлення, договори з державними та іншими організаціями, заявки й запити малих та спільних підприємств, торгівлі та громадян. Коли попит переважає пропозицію, доводиться впроваджувати відпускання товарів за нормами; карткову чи талонну форму задоволення попиту на життєво важливі продукти — хліб, тканини, сіль, гас, сірники.

Товарна пропозиція — це вся маса товарів, призначена для продажу. Обсяг товарної пропозиції на ринку складається з товарних запасів і надходження товарів із різних джерел.

Основним джерелом надходження товарів на внутрішній ринок є виробництво продукції галузей народного господарства.

Обсяги товарної пропозиції встановлюють планомірно з орієнтацією на розвиток виробництва, зростання платоспроможного попиту, підвищення ефективності народного господарства.

Обсяг пропозиції продукції залежить від потужності підприємств, забезпеченості сировиною, трудовими ресурсами та обладнанням. Враховуючи можливості підприємства, адміністрація рекламує продукцію. У рекламі йдеться про можливий обсяг випуску товарів, їх якість, асортимент. Неодмінно враховуються попит населення і торгівлі, мода, новизна фасонів, моделей та інші показники. Задоволення попиту державних підприємств, установ та населення здійснюється через державну, кооперативну, приватну торгівлю, брокерські контори та біржі.

Місткість внутрішнього ринку — можливий обсяг реалізації товарів — обчислюється за формулами:

$$M_t = P_o + P_n,$$
$$M_p = P_o + P_n + P_m,$$

де M_t і M_p — місткість відповідно товарного і регіонального ринку;

P_o і P_n — обсяг попиту відповідно організацій (підприємств) і населення;

P_m — обсяг міжрайонного попиту.

Під ринковою кон'юнктурою розуміють конкретні умови реалізації товарів і ситуацію з їх продажем, що створюється в певні періоди. Кон'юнктура визначається, насамперед, співвідношенням попиту і пропозиції та характеризується рівнем товарних запасів, обсягом і структурою виробництва товарів, а також відповідністю їх наявному попиту. Розглядають кон'юнктуру загальну та окремих і регіональних ринків.

Головне завдання вивчення кон'юнктури — дістати інформацію, необхідну для оперативного регулювання ринку з метою якомога повнішого задоволення попиту за умови економії витрат споживання та обігу. Це дані про виробництво і реалізацію товарів, їх запаси, розміщення та якість. У процесі аналізу створеної кон'юнктури широко застосовуються матеріали спеціальних спостережень у формі вибіркового обстежень. На підставі здобутої інформації складаються кон'юнктурні огляди, що характеризують особливості зміни попиту і пропозицій та причини цих змін. На підставі оглядів складається прогноз кон'юнктури ринку на майбутній період; з урахуванням такого прогнозу підприємства формують виробничі плани. При цьому важливо досягти того, щоб подані пропозиції на ринку цілком відповідали запитам.

Господарська діяльність підприємств, організацій та індивідуальних виробників продукції характеризується системою показників, які містяться у відповідній обліковій та звітній документації.

Щоб визначити основні напрямки аналізу (у системі комплексного економічного аналізу), спочатку вивчають найважливіші узагальнюючі показники результатів господарської діяльності підприємств. Усі показники поділяють на дві групи: 1) кількісні (екстенсивні); 2) показники ефективності (якісні, інтенсивні). На першому етапі визначають роль і місце підприємства в галузі, його профіль, дають оцінку виконання плану та динаміки найважливіших показників і ефективності господарювання, визначають рівень напруженості планових показників, їх відповідність перспективним планам. Основним показником економічної ефективності виробництва є зростання випуску продукції.

Для об'єктивного оцінювання результатів діяльності підприємства щодо випуску високоякісної продукції і послуг найістотнішим показником є кількість продукції в натуральному, умовному чи вартісному вимірі.

Натуральні вимірні показники застосовують, обчислюючи обсяг однорідної продукції та окремих її видів (т, штук, м³ тощо); умовно-натуральні характеризують діяльність підприємств — виробників продукції однакового профілю, яку з допомогою коефіцієнтів можна привести до єдиного натурального показника (кормові одиниці, умовні тонни тощо); трудові (нормо-години, нормативна заробітна плата виробничих робітників) призначені для оцінювання обсягу продукції, виготовленої бригадою, дільницею, підприємством. Важливими показниками обсягу продукції, робіт і послуг є такі: у будівництві — обсяг будівельно-монтажних робіт; у сільському господарстві — валова, товарна, продукція рослинництва і тваринництва; у торгівлі — товарообіг (роздрібний, оптовий); на транспорті — вантажообіг.

Узагальнюючим вимірником продукції в умовах товарного виробництва вважаються вартісні показники обсягу виробництва в оптових цінах підприємств. Вибір того чи іншого вимірника продукції залежить від конкретних умов і мети аналізу.

Потрібно навчитися використовувати всі вимірники продукції, які допомагають виявити вплив різних факторів на результати виробничої діяльності. За допомогою різних вимірників (нормо-годин, нормативної собівартості, нормативної вартості обробки і т. ін.) визначають виконання плану з трудомісткості продукції. Цей показник часто точніше характеризує справжній обсяг виконаних робіт, ніж вартісні показники. Нормативні трудові вимірники застосовуються для аналізу виконання плану за обсягом виробництва, здебільшого, тоді, коли в умовах багатоміснатурного виробництва неможливо застосувати для вимірювання натуральні одиниці. Показники трудомісткості продукції в разі оцінювання результатів виробничої діяльності дають змогу уточнювати ці результати, виявляти вплив побічних факторів на показники обсягу виробництва та випуску продукції. Проте вимірювання продукції в одиницях трудомісткості має й недоліки, зумовлені змістом і особливостями самих вимірників. Наприклад, нормо-години виражають робочий час, не враховуючи різниці у кваліфікації робітників. У цих одиницях вимірюють працю, як правило, основних виробничих робітників. Якісний рівень нормо-годин у різних виробництвах і цехах неоднаковий. Часто застосовуються застарілі норми, що не враховують досягнутого рівня виробництва, і т. ін. Тому для аналізу господарської діяльності показники трудомісткості мають допоміжне значення.

Показники аналізу виробничої програми вивчаються в такій послідовності: дається оцінка виконання плану, динаміки, складу, асортименту, структури, якості виробленої продукції, а також з'ясовуються причини відхилення значення кожного з цих показників від значення за попередній період; вивчається ритмічність виробництва і реалізації; виявляється і кількісно вимірюється вплив факторів на зміну обсягу випуску і реалізації продукції, на дотримання терміну постачання з боку постачальників, на асортимент продукції.

Щоб оцінити виконання плану випуску основних видів продукції за поставками, терміном і номенклатурою згідно зі складеним договором,

фактичний обсяг поставок порівнюють (наростаючим підсумком з початку року) з плановим. При цьому до фактичної поставки включають суми в розмірах плану. Рівень виконання плану випуску чи реалізації продукції визначають за формулою:

$$B = \frac{P_{\phi}}{P_{\pi}} \cdot 100,$$

де P_{ϕ} , P_{π} — відповідно фактичний і плановий обсяг виробленої чи реалізованої продукції.

Процент виконання плану реалізації продукції з урахуванням виконання зобов'язань за договорами визначається за формулою:

$$P_d = \frac{P_{\pi} - H_{\pi}}{P_{\pi}} \cdot 100,$$

де P_{π} — загальний плановий обсяг реалізації продукції;

H_{π} — обсяг недоданої продукції за договорами (невиконання плану поставок) будь-якому клієнту.

Виконання плану за темпами зростання виробництва чи реалізації продукції визначається порівнянням фактичних і планових показників з відповідними показниками базисного року. При цьому визначаються темпи зростання та темпи приросту відповідних показників.

Виконання плану випуску продукції за асортиментом аналізують на підставі коефіцієнта асортиментності:

$$K_{ac} = \frac{O_{\pi} - H_{\pi}}{O_{\pi}},$$

де O_{π} — плановий обсяг випуску продукції;

H_{π} — недодана продукція.

Ритмічність виробництва продукції характеризується коефіцієнтом ритмічності:

$$K_p = 1 - \frac{\Pi_{\phi} - \Pi_{\pi}}{\Pi_{\pi}},$$

де Π_{ϕ} і Π_{π} — фактична і планова питома вага випуску продукції в останньому місяці кварталу до загального обсягу випуску продукції за квартал (або в IV кварталі до загального обсягу випуску продукції за рік), %.

Важливе значення в аналізі виробництва продукції надається аналізу показників якості продукції та аналізу виробничого браку.

На обсяг випуску продукції та її якість впливають численні фактори, що поділяються на такі групи: ресурси праці; засоби праці; предмети праці. Усі ці фактори мають різне значення. Праця створює нову вартість, засоби праці переносять на продукцію свою вартість, предмети праці є основою створення продукції. Напрями впливу кожного з факторів також різні: одні впливають позитивно, інші — негативно. Виробництво не може відбуватися без спільної дії всіх таких факторів у їх взаємозв'язку. Вони діють одночасно. Вивчати вплив цих факторів можна з допомогою групування та узагальнення (рис. 2).

Аналіз виявляє систему найважливіших показників забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, засобами і предметами праці; дає оцінку наявності, стану і забезпеченості всіма видами ресурсів; вимірює вплив факторів на ефективність використання виробничих ресурсів; виявляє резерви

можливого додаткового випуску продукції за рахунок раціонального використання ресурсів.

Аналіз загальних показників використання трудових ресурсів, засобів і предметів праці повинен дати повну оцінку таких груп факторів: екстенсивні (кількісні); інтенсивні (якісні); структурні (основних фондів та інша), соціальні, територіальні та ін.

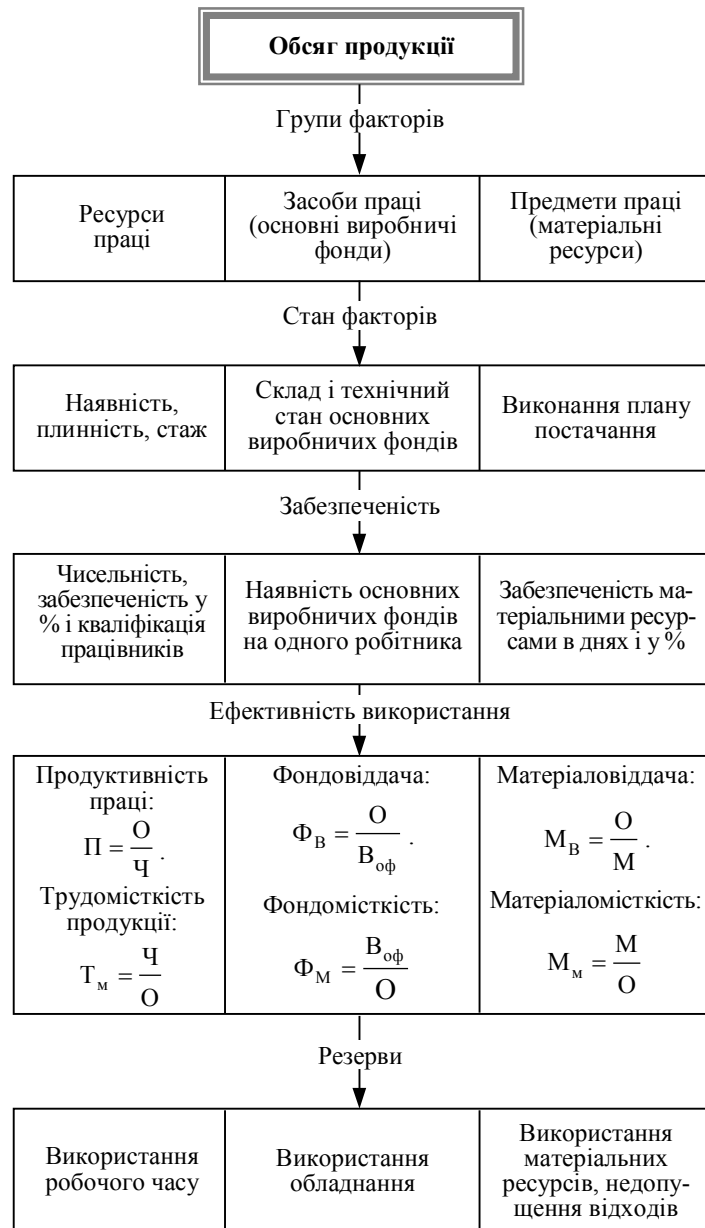

Рис. 2. Основні групи факторів, що впливають на зміну обсягу продукції

Доцільне використання цих груп факторів у будь-якій галузі матеріального виробництва виражається в зростанні виробництва продукції.

Вивчаючи вплив усіх трьох елементів виробничого процесу — праці, засобів і предметів праці — слід відмітити, що якісні (інтенсивні) показники використання виробничих ресурсів — продуктивність праці; фондівіддача, матеріаловіддача (матеріаломісткість) і оборотність оборотних засобів, — відображаючи інтенсивність використання ресурсів, є одночасно і показниками економічної ефективності.

Виробництво і реалізація продукції супроводжується затратами праці, засобів і предметів праці. Виражені в грошовій формі затрати всіх видів ресурсів — праці, основних фондів, природної і промислової сировини, матеріалів, палива і енергії, використаних безпосередньо при виготовленні продукції, виконанні робіт, а також для зберігання продукції і поліпшення умов виробництва і його вдосконалення, називають собівартістю продукції, робіт та послуг. Склад затрат, які включаються в собівартість продукції, їх класифікація за статтями, елементами та іншими ознаками, а також методи калькулювання визначаються галузевими положеннями та інструкціями.

В обліку, плануванні й аналізі використовуються **такі показники собівартості: собівартість одиниці продукції, витрати на 1 грн продукції, зміна собівартості порівнянної продукції**, витрати на виробництво, собівартість товарної і реалізованої продукції.

Аналіз собівартості продукції має на меті виявити можливості підвищення ефективності використання трудових, матеріальних і грошових ресурсів у процесі виробництва, постачання та збуту продукції. Вивчаючи собівартість продукції, можна правильно оцінювати рівень показників прибутку та рентабельності на підприємствах.

Зміст і послідовність виконання завдань

Навчальні завдання:

1. Вирішення виробничих ситуацій на проведення аналізу обсягів випуску продукції з використанням вартісних і натуральних показників.
2. Аналіз обсягів випуску продукції в календарному розрізі та по окремим підрозділах і виробничих ділянках.
3. Вивчення методики проведення аналізу якості продукції та ритмічності виробництва.

Задача 1. Перевірте наявність і повноту заповнення форм річного звіту підприємства. Чи узгоджуються між собою головні звітні показники різних форм річного звіту підприємства (табл. 1)? Зробіть висновок про якість річного звіту і дотримання терміну подання.

Таблиця 1

Показники	Перша форма звіту			Інші форми звіту		
	Номер форми звіту	Номер рядка і граfi	Сума, тис. грн	Номер форми звіту	Номер рядка і граfi	Сума, тис. грн
1	2	3	4	5	6	7
1. Основні засоби на кінець року	1	031/4	55550	11-ОФ	100/7	55550
2. Статутний капітал на кінець року						
3. Обсяг продукції, робіт, послуг у діючих цінах						
4. Виручка (валовий дохід) від реалізації продукції						
5. Середньообліковий склад працівників основної діяльності						
6. Податок на додану вартість						
7. Валовий прибуток						
8. Витрати на оплату праці						
9. Чистий прибуток						

Задача 2. Проаналізуйте виконання договорів на продукцію звітного року (табл. 2) у діючих оптових цінах, тис. грн. Зробіть висновки.

Таблиця 2

Період	Обсяг поставок				Процент виконання
	Замовлення	Фактична реалізація	Недопоставк и продукції	Виконання недопоставок	
0	1	2	3	4	5
Січень	580	540			
Лютий	590	540			
Березень	590	550			
Разом за I квартал	1760	1630			
Разом за II квартал	1765	1765			
Разом за III квартал	1765	1745			
Разом за IV квартал	1370	1454			
Обсяг реалізованої продукції					

Задача 3. Дайте оцінку погодженості попиту та пропозицій за обсягом і асортиментом продукції. Визначте показники задоволення попиту (табл. 3). Зробіть висновки.

Таблиця 3

АСОРТИМЕНТ ПОПИТУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

[illegible]

Задача 4. Дайте оцінку виконання плану виробництва й реалізації продукції (табл. 4). Зробіть висновки.

Таблиця

4

№ з/п	Показник	Показник минулого року	План	Звіт	Відхилення від		Темпи зростання до минулого року, %	
					минулого року	плану	план	звіт
1	Обсяг продукції (робіт, послуг): у діючих оптових цінах відповідного року у порівнянних цінах							
2	Виручка від ре-алізації продукції: у порівнянних цінах, без ПДВ у діючих цінах							
3	Виробництво товарів народного споживання							
4	Продукція на експорт у порівнянних цінах							
5	Оновлена продукція в діючих оптових цінах підприємств							

III. Тести:

1. Особливості системного підходу полягають:

- а) в дослідженні ринку
- б) в дослідженні ринкової економіки
- в) дослідженні різних видів ринку, кон'юнктури ринку

2. Яка із стадій проведення системного підходу до економічного аналізу має стояти на другому місці?

- а) синтез досліджуваної проблеми
- б) аналіз проблеми
- в) постановка проблеми, визначення мети та критеріїв оцінки
- г) структурний аналіз дослідження об'єкту

3. Такий системний принцип як ієрархічність передбачає:

- а) компоненти нижчого порядку відповідно залежать від компонентів вищого порядку
- б) кожен компонент розглядається як система нижчого порядку, що є компонентом системи вищого порядку
- в) всі компоненти в системі ідуть від нижчого до вищого

4. Системний аналіз застосовується для:

- а) підготовки і обґрунтування рішень по складним проблемам соціально – економічного і політичного характеру
- б) оцінки ефективності діяльності підприємства
- в) для раціонального витрачання матеріальних ресурсів

5. Ціле, множина елементів, що знаходяться та постають у відносинах та зв'язках один з одним та утворюють визначену цілісність являє собою:

- а) систему
- б) цілісність
- в) системний аналіз

6. З перелічених визначень вказати на те, яке відповідає на запитання: Що таке системний аналіз?

- а) сукупність методологічних прийомів, які застосовуються для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам соціального характеру
- б) сукупність прийомів, які застосовуються для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам соціального, економічного та політичного характеру
- в) сукупність методологічних та практичних прийомів, які застосовуються для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам соціального, економічного та політичного характеру

7. Які шляхи дотримання стадій проведення системного підходу до економічного аналізу?

- а) синтез досліджуваної проблеми та прийняття рішень
- б) чітка постановка проблеми, визначення мети та критеріїв оцінки, реалізація мети
- в) структурний аналіз дослідження об'єкту, досягнення мети

8. Назвіть принципи системного аналізу

- а) чітке формування мети аналізу, виявлення та широкий аналіз альтернативних шляхів розв'язання проблеми
- б) розгляд досліджуваної проблеми, як цілісності, як системи
- в) виявлення можливості кількості взаємозв'язків та наслідків розв'язання проблеми

9. З яких розділів складається аналіз?

- а) аналіз виконання плану виробництва продукції, виконання плану реалізації по праці та заробітній платі, собівартості продукції
- б) аналіз основних засобів і роботи вантажного автотранспорту, балансу підприємства
- в) аналіз виконання фінансового плану та фінансового стану підприємства, матеріально – технічного постачання

10. Для чого застосовують системний аналіз?

- а) для дослідження складних економічних проблем
- б) для дослідження великих виробничих комплексів
- в) для дослідження економіко – політичних проблем та обґрунтування, підготовки їх рішень

11. Системою називають:

- а) сукупність документів, які містять певні елементи і керуються системними принципами
- б) ціле, множина елементів, що знаходяться та постають у відносинах та зв'язках один з одним і утворюють визначену цілісність
- в) сума всіх властивостей в системі

12. Розкрийте суть структурності системного підходу:

- а) потребує розгляду кожного компоненту як самостійної системи нижчого порядку, яка одночасно є компонентом системи вищого порядку
- б) передбачає можливість опису системи через виділення її структури, тобто сітки відносин та зв'язків
- в) передбачає, що елементи принципово не можуть бути зведені до суми властивостей системи, так як кожний елемент має свої властивості, які залежать від місця та функцій

13. Який з принципів не належить системному аналізу?

- а) чітке формування мети аналізу
- б) розгляд досліджуваної проблеми як цілісної системи
- в) контроль за виконанням плану

14. Система має такі принципи:

- а) цілісність, структурність
- б) структурність, ієрархічність
- в) цілісність, структурність, ієрархічність

15. Який з системних принципів потребує розглядати кожний компонент як самостійну систему нижчого порядку з одночасним припущенням того, що вона одночасно є компонентом системи вищого порядку

- а) ієрархічність
- б) структурність
- в) цілісність

16. Яке з цих визначень є вірним?

- а) системний аналіз – це сукупність методів та прийомів, які застосовуються для вирішення питань

б) системний аналіз – це сукупність прийомів, які застосовуються для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам економічного чи політичного характеру

в) системний аналіз – це сукупність методологічних, практичних прийомів, які застосовуються для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам соціального, економічного, політичного та іншого характеру

17. Який із наведених принципів не є системним принципом?

- а) цілісність
- б) неперервність
- в) структурність

18. Який із наведених нижче принципів є принципом системного аналізу?

- а) розглядання досліджуваної проблеми як в цілісності, так і по окремим об'єктам
- б) чітке формування теми аналізу
- в) структурність

19. Вкажіть на невірне твердження:

- а) аналіз прибуткових касових ордерів
- б) аналіз балансу підприємства
- в) аналіз фінансового плану підприємства

20. Вкажіть на правильне твердження. Системний підхід до економічного контролю забезпечується шляхом:

- а) дотримання принципів аналізу
- б) дотримання стадії
- в) дотримання розділів аналізу

21. Особливість системного підходу у ринкових умовах заключається:

- а) вивчення ринку капіталу, товарного ринку, споживчого ринку, ринку праці, ринку послуг
- б) вивчення легального і “чорного” ринку
- в) неможливості чітко проаналізувати ринки

22. Які з нижче перерахованих принципів відповідають системним принципам?

- а) цілісність, структурність, незмінність
- б) цілісність, структурність, ієрархічність
- в) цілісність, точність, повнота

23. Який з нижче перерахованих принципів є одним з принципів системного аналізу?

- а) виявлення та глибокий аналіз альтернативних шляхів розв'язання проблеми
- б) синтез досліджуваної проблеми та приймання рішення

в) структурний аналіз досліджуваного об'єкта

24. Однією зі стадій проведення економічного аналізу є:

- а) чітке формулювання мети аналізу, визначення мети та критерію оцінки, пошук шляхів реалізації мети
- б) чітка постановка проблеми, визначення мети та критеріїв оцінки, реалізація мети. Виявлення фактичних проблем та їх об'єктивних факторів
- в) виявлення та глибокий системний аналіз альтернативних шляхів розв'язання проблеми

25. З яких перерахованих нижче розділів складається аналіз?

- а) аналіз собівартості продукції
- б) аналіз матеріально – технічного постачання
- в) аналіз готової продукції

26. Яка з нижче перерахованих відповідей більш конкретна та повна на питання, що таке система?

- а) це ціла множина елементів, що знаходяться та постають у відносинах та зв'язках один з одним та утворюють визначну кількість
- б) це ціла множина елементів, що знаходяться в різних відносинах та не мають нічого спільного один з одним, та утворюють визначну цілісність
- в) це численні показники, які охоплюють обсяги роботи і праці та постають у відносинах і взаємозв'язках один з одним та утворюють визначну цілісність

27. Охарактеризуйте таку стадію системного аналізу, як аналіз проблеми, розробка моделей, варіантів, рішень

- а) на цій стадії розглядається виникнення проблеми, розробляються моделі, рішення цієї проблеми, та робляться висновки для уникнення подібних проблем в майбутньому
- б) на цій стадії ведеться конкретний аналіз із застосуванням потрібних прийомів для проведення системного аналізу
- в) на цій стадії ведеться конкретний та предметний аналіз із застосуванням системи методів та прийомів, показників сумісності факторів

28. Які ви можете назвати принципи системного аналізу для повної його характеристики?

- а) чітке формулювання мети аналізу; розглядання досліджуваних проблем як цілісності, як системи; виявлення можливої кількості взаємозв'язків та наслідків розв'язання проблеми; виявлення та глибокий аналіз альтернативних шляхів розв'язання проблеми
- б) формування мети, розгляд проблем, виявлення та глибокий аналіз шляхів розв'язання проблеми

в) підготовка та обґрунтування рішень по складним проблемам, дослідження проблеми, як цілісності системи; виявлення можливих взаємозв'язків та наслідків розв'язання проблеми; виявлення та глибокий аналіз альтернативних шляхів розв'язку проблеми

29. В системі існує тісний взаємозв'язок:

- а) аналізів економіки підприємства
- б) документів
- в) ресурсів

30. Системний підхід дає можливість реалізувати ряд переваг (вказіть неправильну відповідь):

- а) складний об'єкт потребує не одного, а декількох розкладань
- б) системний аналіз передбачає пошук конкретних механізмів функціонування кількісних об'єктів та більш повного охоплення їх зв'язків
- в) складний об'єкт не потребує розкладання, а розглядається в цілому

31. Принципами системного аналізу є (вказіть правильну відповідь):

- а) чітке формування мети аналізу та розгляд досліджуваних проблем, як цілісної системи
- б) чіткий аналіз виконання плану виробництва продукції та детальний аналіз основних фондів
- в) розкладання загальних показників на складові частини та їх деталізація

32. Вкажіть правильний розділ аналізу

- а) аналіз роботи легкового автотранспорту
- б) аналіз виконання плану реалізації
- в) аналіз використання дизельного пального

33. Першим принципом системного аналізу є:

- а) чітка постановка проблеми, визначення мети та критеріїв оцінки, реалізація мети
- б) чітке формулювання мети аналізу
- в) виявлення фактичної проблеми та її об'єктивних факторів

34. Системний аналіз передбачає:

- а) сукупність методологічних, практичних пріоритетів, які застосовують для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам
- б) сукупність прийомів, які застосовуються для підготовки та обґрунтування рішень по складних проблемах соціального, економічного, політичного та іншого характеру
- в) сукупність методологічних та практичних прийомів, які застосовуються для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам соціального, економічного, політичного та іншого характеру

35. В системі тісний взаємозв'язок документів, що реєструються відповідним чином, містять визначені елементи та повинні керуватися такими системними принципами:

- а) цілісність, структурність, ієрархічність
- б) цілісність та ієрархічність
- в) ієрархічність та структурність

36. Для чого застосовується системний аналіз?

- а) для покращення діяльності підприємства
- б) для підготовки та обґрунтування рішень по складним проблемам
- в) для вирішення наслідків проблем, які виникли на підприємстві

37. Системний аналіз має свої принципи:

- а) відповідно до яких він функціонує та дотримання яких забезпечує ліквідність системи аналізу
- б) за допомогою яких чітко формується мета аналізу
- в) які дозволяють розглянути досліджувані проблеми як систему

38. Що необхідно обов'язково враховувати при системному підході до аналізу?

- а) що економіка нашої країни ще несформована повністю
- б) що на ринкову економіку впливає багато факторів
- в) що ринкова економіка включає в себе декілька видів ринків

39. Суть елементу “цілісність” системи:

- а) передбачає можливість опису системи через виділення її структури
- б) передбачає, що елементи принципово не можуть бути зведені до суми властивостей системи, так як кожний елемент має свої властивості, які залежать від місця та функції
- в) потребує розглядання кожного компоненту, як самостійної системи нижчого порядку з одночасним припущенням того, що вона одночасно є компонентом системи вищого порядку